

Sociální učení katolické církve a jeho možnost aplikace v sociální pedagogice

Zdeňka Čiháková

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Zdeňka ČIHÁKOVÁ**
Osobní číslo: **H108034**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociální učení katolické církve a jeho aplikace
v sociální pedagogice**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na vznik, hlavní hodnoty a zásady soc. učení katolické církve,
- na pohled sociálního učení katolické církve na sociální problémy současné společnosti,
- na priority sociálního učení a socializace v religiozní rodině.

Součástí práce bude sociologický výzkum zaměřený na konflikt mezi socializačními požadavky v religiozní rodině a kulturním prostředím.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bible. Praha: Česká biblická společnost, 1996.

Kompendium sociální nauky církve. Kostelní Vydří: 2008.

Martínek, C. Cesta k solidaritě. České Budějovice: Teolog. fakulta Jihočeské univerzity, 1998.

Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Slon, 1997.

Peschke, K. H. Křesťanská etika. Praha: Vyšehrad, 2004.

Pokoj a dobro. List k soc.otázkám v ČR k veřejné diskuzi. Praha: Česká biskupská konference, 2000.

Rodinný život. Olomouc: Centrum pro rodinný život, 2006 – 2012

Sociální encykliky (1891 – 1991). Praha: Zvon, 1996.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michal Vavřík

Katedra společenských věd

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Múhlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 9.5.2012

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje tématu sociálního učení katolické církve a přenosu hodnot souvisejících se sociálním učením církve v religiózní rodině. Cílem této práce je popis vzniku a vývoje sociálního učení církve v jednotlivých etapách, charakteristika jeho základních hodnot, principů a priorit. Částečně postihuje problematiku rodiny, jako jedné z hlavních priorit tohoto učení, zaměřuje se na její význam a funkci z pohledu sociálně pedagogického i z hlediska sociálního učení církve. Práce se krátce dotýká procesu socializace v religiózní rodině a všímá si vlivů kulturního prostředí působících na tento proces.

Klíčová slova: Římskokatolická církev, sociální učení církve, encyklika, rodina, socializace, religiozita, přenos hodnot

ABSTRACT

This thesis deals with the topic of social teaching of the Catholic Church and the transmission amount of the related social teaching of the Church in the religious family. The aim of this paper is to describe the origin and development of the social doctrine of the Church in different stages, the characteristics of its basic values, principles and priorities. Partly issues affecting families, as one of the top priorities of learning, focusing on the importance and function of socio-pedagogical point of view and in terms of the social doctrine of the Church. The study also briefly touches the socialization process in the family, religious and notes cultural environment influences acting on the process.

Keywords: The Roman Catholic Church, the Church's social doctrine, encyclical, family, socialization, religiosity, transfer values

Motto

„Problém člověka je problém hodnot, problém výchovy člověka je problém výchovy k hodnotám.“

Stanislava Kučerová

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická, nahraná do IS/STAG jsou totožné ve znění: Sociální učení katolické církve a jeho možnost aplikace v sociální pedagogice

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Michalu Vavříkovi PhD. za vstřícný přístup, metodickou pomoc, podporu a cenné rady, které mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Své rodině bych chtěla poděkovat za podporu, jež mi poskytla v průběhu celého studia a při zpracování bakalářské práce. Velmi si toho vážím. Můj velký dík patří také rodinám, které mi poskytly cenný materiál pro mou práci a obohatily mě samotnou.

OBSAH

ÚVOD	9	
I	TEORETICKÁ ČÁST	11
1	HISTORIE SOCIÁLNÍHO UČENÍ KATOLICKÉ CÍRKVE	12
1.1	ŘÍMSKOKATOLICKÁ CÍRKEV	12
1.1.1	Co je sociální učení církve	13
1.1.2	Prameny sociálního učení církve	13
1.2	VZNIK A VÝVOJ SOCIÁLNÍHO UČENÍ CÍRKVE	14
1.2.1	Období před sociálním učením církve	14
1.2.2	Vývoj sociálního učení církve	15
1.3	HLAVNÍ HODNOTY, PRINCIPY A PRIORITY SOCIÁLNÍHO UČENÍ CÍRKVE.....	20
2	RODINA, JAKO JEDNA Z PRIORITY SOCIÁLNÍHO UČENÍ KATOLICKÉ CÍRKVE	24
2.1	SOUČASNÁ RODINA Z POHLEDU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY.....	24
2.2	RODINA Z POHLEDU SOCIÁLNÍHO UČENÍ CÍRKVE	25
2.3	ZNAKY SOCIALIZACE V RELIGIÓZNÍ RODINĚ	26
2.4	VLIVY KULTURNÍHO PROSTŘEDÍ.....	28
II	PRAKTICKÁ ČÁST	30
3	SOCIÁLNÍ UČENÍ CÍRKVE V ŽIVOTĚ RELIGIÓZNÍ RODINY - KVALITATIVNÍ VÝZKUM	31
3.1	ZDŮVODNĚNÍ A CÍLE VÝZKUMU.....	31
3.2	FORMULACE VÝZKUMNÉ OTÁZKY	31
3.3	POUŽITÉ METODY	31
3.4	CHARAKTERISTIKA VÝBĚROVÉHO SOUBORU	32
3.5	POSTUP A TECHNIKA SBĚRU DAT	33
3.6	ZPRACOVÁNÍ A INTERPRETACE DAT	36
SHRNUTÍ	47	
DISKUZE	49	
ZÁVĚR	50	
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52	
SEZNAM TABULEK	56	

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je sociální učení katolické církve (dále jen sociální učení církve), jeho hodnoty, principy a priority. Blíže se zaměřuje na rodinu, která je jednou z těchto priorit.

I přes většinou negativní postoje české společnosti k institucionalizovanému náboženství¹ lze označit katolickou církev a její sociální učení, za podstatný zdroj hodnot a etických norem. Vzniklo na základě potřeby nejvyšších představitelů církve reagovat na tíživé sociální problémy ve společnosti v určité době. Jeho odkaz je stále aktuální i proto, že problémy, na které sociální učení poukazovalo, přetrvávají dodnes, buď v pozměněné, nebo dokonce v daleko větší míře.

Jednou z hlavních priorit sociálního učení církve je rodina. I v dnešní době hovoří vše pro to, aby byla, jako nejvýznamnější socializační činitel, v popředí zájmu společnosti. Socializace člověka je dlouhodobý proces, jehož výsledkem by měla být kultivovaná, do společnosti začleněná osobnost s jasnou hodnotovou orientací. Domnívám se, že v době, kdy je na člověka vyvíjen tlak dalších, ne vždy pozitivních socializačních činitelů kulturního prostředí, to není lehký úkol. Socializace v religiózní rodině, v kontrastu s některými postoji sekularizované společnosti, může být podle mého názoru v mnoha ohledech složitá právě z těchto důvodů. Na druhou stranu, pokud jedinec najde způsob, jak zůstat věrný získaným morálním zásadám a zároveň se mu podaří vyrovnat se s požadavky dnešní sekularizované společnosti, může kvalita jeho života nabýt zcela jiných, širších rozměrů.

Cílem teoretické části této práce je bližší charakteristika sociálního učení církve, jeho hodnot, principů a priorit. Dále se věnuje instituci rodiny, jako jedné z těchto priorit, jejímu významu v souvislosti s požadavky katolické církve, charakteristice současné rodiny z pohledu sociální pedagogiky popřípadě sociologie a snaží se přiblížit požadavky na socializaci dítěte v religiózní rodině. Poslední kapitola se pak zabývá vlivem kulturního prostředí, hrajícím v socializačním procesu důležitou roli.

---

¹ Srov. Hamplová, D., Řeháková, in Lužný, 2010, str. 836

Informace pro zpracování této kapitoly jsem získala podrobným studiem primárních a sekundárních pramenů sociálního učení církve, sociologické a sociálně pedagogické literatury, popřípadě z internetových zdrojů.

Původním záměrem praktické části byl popis předávaných hodnot, souvisejících se sociálním učením církve obecně. Vzhledem k obsáhlosti tohoto tématu jsem se zaměřila na konkrétní oblast manželského a rodinného chování. Metodou kvalitativního výzkumu, realizovaného pomocí polostrukturovaných otázek, jsem se snažila zjistit a popsat hodnoty související s manželským a rodinným životem, předávané v religiózních rodinách. Zajímalo mě také, jakým způsobem jsou tyto hodnoty předávány a zda při tomto přenosu nedochází k určitým modifikacím, tak aby nedocházelo ke konfliktu s kulturním prostředím sekularizované společnosti. Jako výzkumný soubor jsem zvolila osm religiózních rodin, přičemž základní výzkumné otázky jsem položila takto:

„Jaké hodnoty v souvislosti se sociálním učením katolické církve se v manželské a rodinné oblasti snaží rodiče svým dětem nejčastěji předat?“

„Jak jsou v religiózních rodinách posilovány nebo modifikovány tyto hodnoty, v souvislosti s vlivem kulturního prostředí sekularizované společnosti?“

Přínos této práce pro sociální pedagogiku spatřuji v odkrytí některých faktorů působících v socializačním procesu, konkrétně v bližším poznání způsobů, jakými lze předat, udržet a posílit morální hodnoty u člověka i přes některé negativní vlivy okolí.

Ve své práci jsem se opírala o již provedené sociologické či demografické výzkumy, publikované v odborných časopisech, dostupných na internetu. Dále jsem čerpala z křesťanských časopisů, věnujících se rodině a výchově dětí. Informace jsem hledala i na křesťanských webových stránkách. Výsledek mého zkoumání předložím k diskusi v předposlední kapitole.

Jednotlivé kapitoly pak budou shrnuty v závěru této práce, kde zjištění z provedeného výzkumu zhodnotím v kontextu se studovaným oborem sociální pedagogiky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Historie sociálního učení katolické církve

1.1 Římskokatolická církev

Římskokatolickou církev, spolu s ostatními křesťanskými náboženskými společenstvími, spojuje historicky doložená postava Ježíše Krista, jehož přáním měla být jedna jediná církev na celé zemi. Podle řeckého výrazu *katholon* (pro celý svět), měla být tato církev církví „katolickou“, tj. všeobecnou, reprezentovanou mnoha církevními pospolitostmi.²

Vznik Římskokatolické církve (dále jen katolické církve), se pojí s polovinou 11. století, kdy došlo k oddělení stávajících východních a západních církví. Ta část západní církve, která používá římskou liturgii, se nazývá církví římskokatolickou, a považuje se za přímou pokračovatelku církve založené Ježíšem Kristem.³

Nejvýznamnějším z Ježíšových učedníků, doprovázejících ho během jeho působení, byl apoštol Petr, kterého Ježíš ustanovil prvním biskupem církve. Papež, tak jak ho známe dnes, je označován jako jeho následovník a je volen shromážděním kardinálů z celého světa (konkláve). Jeho sídlo je v samostatném státě Vatikán, v centru Říma v Itálii (*ibid.*).

Vyjádřeno v číslech je římskokatolická církev se svou jednou miliardou a necelými dvěma sty milióny pokřtěných katolíků největší křesťanskou církví a největší náboženskou organizací na světě. Pro lepší představu tvoří věřící této církve asi 1/6 lidstva. I když nerovnoměrně, má celosvětovou působnost.⁴

Nauka katolické církve se v základních a nejpodstatnějších věcech shoduje s naukou ostatních křesťanských církví. Souhrn katolické věrouky je obsažen v Katechismu katolické církve, jehož jediným pramenem je Bible svatá (*ibid.*).

---

² Dostupné na: <http://www.iencyklopedie.cz/rimskokatolicka-cirkev/>

³ Dostupné na: <http://otazky.vira.cz/otazka/Rimskokatolicka-cirkev-vznik.html>

⁴ Dostupné na: www.cs.wikipedia.org/wiki/Římskokatolická_církev/

1.1.1 Co je sociální učení církve

Sociálním učením církve je označován souhrn dokumentů učitelského úřadu církve a je podstatnou a neodlučnou součástí křesťanské nauky. „*Základem této nauky je pravda, cílem spravedlnost a hybnou silou láska*“ (Jan XXIII, MM 226). Za hlavní dokumenty, které jsou nositeli sociálního učení církve, jsou považovány tzv. sociální encykliky, tj. okružní listy nebo dopisy papežů, určených katolické církvi po celém světě a později i všem lidem dobré vůle. Oficiální text encyklik je většinou latinský a název vyjadřuje téma, kterým se encyklika zabývá (Martinek, 1998, s. 65). Za další, neméně důležité dokumenty sociálního učení církve, jsou považovány dokumenty z II. Vatikánského koncilu a sociální pastýřské listy biskupů jednotlivých zemí.

Přestože autory těchto základních dokumentů sociálního učení jsou nejvyšší představitelé církve, sama církev zdůrazňuje, že je nelze považovat za "neomylné." Kromě základních morálních zásad, které mají trvalou platnost, obsahují totiž časově podmíněné odpovědi, vždy pouze v kontextu společensko-dějinné situace do níž byly řečeny. Sociální nauka by tedy neměla být považována za ideologii, ale za morální teologii (Halík, 1996).

Pokud se díváme na sociální učení církve z filozofického hlediska, pak jeho základem je etika, jako nauka o mravnosti jednotlivce a sociální etika, jako nauka o mravním řádu společnosti. Můžeme tedy říct, že sociální učení církve je etikou sociálních struktur, tj. zabývá se morálním chováním jednotlivců ve společenských institucích (Martinek s. 42).

1.1.2 Prameny sociálního učení církve

Základním pramenem sociálního učení katolické církve je Písmo svaté a to zvláště jeho druhá část, tzv. Nový zákon, obsahující evangelium, (z řeckého euangelion = dobrá zpráva). Původní význam slova „evangelium“, je ve smyslu „radostné zvěsti, kterou přinesl Ježíš lidem.“ Jeho podstatou je láska k Bohu a láska k bližnímu. Ta je postavená dokonce do rovnocenné linie, podle hlavního přikázání: „Miluj bližního svého, jako sebe sama“ (Mk. 12, 28 – 31).

Jako neméně důležitý pramen je ale uváděn i tzv. přirozený mravní zákon – svědomí, „v něm odkrývá člověk zákon, který si sám neukládá, ale který musí poslouchat. Jeho hlas ho stále vybízí, aby miloval a konal dobro a vyhýbal se zlu...“ (Katechismus katolické církve, s. 449).

Základem sociálního učení církve je evangelium a zdravý rozum, proto je určen všem lidem dobré vůle (Martinek, 1998, s. 143).

1.2 Vznik a vývoj sociálního učení církve⁵

Podstatou každého náboženství je víra. Víra ve vyšší moc, v Boha. V křesťanských církvích víra v Boha, jenž tak miloval svět, že za něj položil život na kříži. Boha, jenž po svých následovnicích chce, aby lásku, kterou projevuje lidem, lidé projevovali všem svým bližním. Vznik sociálního učení, jehož prvotním předmětem je důstojnost lidské osoby s jejími nezczitelnými právy, lze tedy označit jako reakci evangelijního poselství s jeho etickými požadavky, na problémy hospodářského a politického života společnosti, vyvolané vědeckotechnickou revolucí v 19. století, kdy přímo navazuje na sociální praxi církve, prováděnou již od prvních století její existence (Matoušek, 2001, s. 34 – 35).

1.2.1 Období před sociálním učením církve

Jak už bylo zmíněno, prováděla katolická církev od prvních století své existence sociální praxi na základě principů a návodů obsažených v evangeliu, projevující se zejména charitativní a sociální činností. Šlo většinou o zřizování nemocnic, útulků, sirotčinců, ale také kongregací a řeholních společností. Jmenujme alespoň nejvýznačnější osobnosti této doby, jako byl např. ve 4. st. sv. Basil Veliký - zakladatel první písemně doložené nemocnice; v 16. století sv. Jan z Boha – zakladatel kongregace Milosrdných bratří, nebo sv. Vincenc z Pauly - zakladatel kongregace Dcer křesťanské lásky, ve století sedmnáctém. Později, počátkem 19. století nelze nezpomenout zakladatele salesiánského hnutí sv. Dona Bosca, spojovaného s opuštěnou a zanedbanou mládeží; ve stejném období působícího německého kněze bl. Adolfa Kolpinga, označovaného jako „otce tovaryšů“ a zakladatele „Kolpingova díla“ (Martinek, 1998, s. 62).

---

⁵ Východním materiálem pro zpracování této kapitoly byla převážně ojedinělá publikace Cyrila Martinka „Cesta k solidaritě.“

V období 19. století došlo ve většině států západního světa k zásadním, politickým, kulturním a společenským změnám. Je to období průmyslové revoluce, kdy radikálně vzrostla industrializace, a změnilo se postavení dělníků. Sociální otázky té doby se týkaly především vykořisťování námezdních dělníků, nezaměstnanosti, nízké mzdy, dlouhé pracovní doby, práce žen a dětí, hromadných odchodů do měst se všemi jeho následky, a další. Nemohlo trvat dlouho, aby na jejich, mnohdy ponižující nedůstojné postavení, nereagovaly hlavy církve. Mezi prvními byl mohučský biskup Wilhelm Emmanuel Ketteler, který zastával názor, že katolické náboženství je jen tehdy opravdu katolické, je-li zároveň sociální. Jeho označuje autor první encykliky Lev XIII. svým velkým předchůdcem.

Na pozadí těchto událostí a skutečností vznikl na zámku v Boru u Tachova, na popud hraběte Loewensteina, a za účasti čtrnácti významných sociálních myslitelů své doby, dokument o sociální otázce označovaný jako „**Borské teze**“. V něm můžeme najít řadu zásad pro řešení dělnické otázky v křesťanském duchu, jako například zákonnou úpravu pracovní smlouvy, spravedlivou mzdu nebo zřízení dělnických komor, které by bránily zájmy dělníků. Tyto zásady se později staly předpokladem ke vzniku sociálního učení církve a hlavně první encykliky Rerum Novarum (Martinek, 1998, s. 62 - 63).

1.2.2 Vývoj sociálního učení církve

Stoletý vývoj sociálního učení katolické církve můžeme rozdělit do **čtyř období**:

První období zahrnuje přípravu, vydání, ohlasy a dopady první encykliky Rerum novarum (Dychtění po novotách), papeže Lva XIII., v roce 1891. Encyklika vznikla jako reakce na sociální otázku té doby a to na otázku dělnickou. Papež zde staví do kontrastu socialismus a liberalismus, aktuální v tomto období, přičemž ani v jednom směru nespátřuje záchranu současné situace. Poukazuje na princip fungování společnosti, kdy třídy nemohou mít rovnostářské postavení, protože jsou na sobě přirozeně závislé. V souvislosti se socialistickými tendencemi ovlivňovat fungování rodiny, vyzdvihuje její samostatnost vůči státu: „*Rodina je starší než kterékoli společenství, a proto musí mít určitá práva a povinnosti, které jsou plně nezávislé na státu*“ (RN 9).

V další části encykliky nastiňuje řešení dělnické otázky, jež se má dít pomocí tří činitelů, nebo lépe na třech úrovních:

Na první místo staví církev, jejímž úkolem je šířit světonázorově mravní a náboženské smýšlení, tím vzbuzovat citlivost pro spravedlnost a lásku, k čemuž by mělo přispět i její charitativní působení. Dalším činitelem by měl být stát, podporující tzv. „obecné blaho“, za pomoci dělníků, jejichž práce je podle papeže nejúčinnější a nejnezbytnější.

Nakonec encyklika vyzdvihuje význam dělnických svépomocných organizací, podporujících vztah mezi dělníky a zaměstnavateli a vyzývá stát, aby tato společenství, vycházející z lidské přirozenosti, nezakazoval (RN 27 -38).

Reakce, hlavně biskupů, byly rozpačité, protože sociálně-politické záležitosti, kterých se encyklika dotýkala, podle nich nespadaly do kompetence církve. Jinak na ni ale reagovali mladí kněží, kteří si uvědomovali, že jsou právě i k těmto záležitostem povoláni. Na základě ohlasu *Rerum novarum* došlo ke vzniku mnoha katolických dělnických spolků, ve kterých byla například v tehdejší Německu organizována asi třetina všech dělníků (Anzenbacher, 2004, s. 162).

Sociální učení katolické církve se stalo disciplínou vyučovanou na univerzitách, podnítilo vznik pracovního práva a mělo výrazný vliv i na postoj některých státníků při přijímání mnoha zásad a zákonných norem.

Druhým obdobím ve vývoji sociálního učení církve je období pontifikátu papežů Pia XI. a částečně i Pia XII. Světlo světa spatřila sociální encyklika *Quadragesimo anno* (Čtyřicet let), Pia XI., z roku 1931, která vznikla na pozadí celosvětové hospodářské krize. Cílem této encykliky mělo být ukončení škodlivých střetů v sociálním katolicismu a předložení nového obrazu společenského řádu v konfrontaci s totalitárními systémy tehdejšího Ruska, Itálie a Německa. Poprvé je v této encyklice definován pojem subsidiarity: stát a společnost musí občanům a malým společenstvím poskytovat podporu a pomoc, ale ponechat jim svobodu. Stát se nemá vměšovat do záležitostí rodinného života, do práva rodičů na výchovu dětí, do politiky, do záležitostí církví. V *Quadragesimo anno* je poprvé zdůrazněn princip solidarity v kontrastu s individualismem a subsidiarity v kontrastu s marxistickým kolektivismem.

Pius XII., ač žádnou sociální encykliku nevydal, se zejména ve svých rozhlasových projevech za 2. světové války významně vyjadřoval k otázkám politické etiky, demokracie a služby míru (Halík, 1996).

Třetí období, nazývané též „koncilové“ je pro katolickou církev přelomové a přispělo sociálnímu učení církve hned několika důležitými dokumenty. Mater et magistra (Matka a učitelka), Jana XXIII., vydaná v roce 1961 k 70. výročí Rerum novarum, je první encyklikou určenou „obyčejnému lidu“. Je psána jazykem, kterému obyčejný lid dokáže porozumět a pochopit, co mu chce papež říci. Doba přináší nové problémy, a proto se papež v encyklice zaměřuje na praktický život a nabízí návody na řešení těchto problémů. Encyklika má spíše pastorační aspekt a jejím východiskem není nauka, ale analýza sociální skutečnosti. Kromě jiného reaguje na hlubokou propast mezi bohatými a chudými a poprvé zmiňuje problematiku třetího světa. Zvýšenou pozornost věnuje podmínkám, za jakých se lidé zapojují do výrobní činnosti, jde mu o tzv. „spravedlnost výroby“. Z celého kontextu encykliky lze vyčíst, jak se sociální otázka netýká už pouze dělnické třídy, ale je prostoupena do všech vrstev a společenství světa.

Pacem in terris (Mír na zemi), papeže Jana XXIII., z roku 1963, je první encyklika adresovaná „všem lidem dobré vůle“. Vznikla jako reakce na konkrétní politické podněty, jakými bylo ohrožení celosvětového míru konfliktem atomových velmocí. Proto jejím hlavním poselstvím je odmítání násilí a diskriminace a třeba i požadavek na úplné atomové odzbrojení. Papež ve svém poselství klade důraz na toleranci, porozumění a spolupráci v mezinárodních vztazích. Jako nejpříjemnější forma státu je jím zde předkládána demokratická forma, kde hospodářský pokrok provází i pokrok sociální.

V roce 1965 se konal II. Vatikánský koncil, z něhož vyšel, podle některých, jeden z nejdůležitějších dokumentů sociálního učení církve a tou je pastorální konstituce Gaudium et spes (Radost a naděje – O církvi v dnešním světě). Za jeho vznikem stojí potřeba obnovy církve, čemuž mělo napomoci větší zaměření se na její vnitřní život a na život církve ve vztahu ke světu.

Po II. Vatikánském koncilu zaznamenalo sociální učení katolické církve výrazný posun, znatelný z odklonu církve od zkosnatělého novoscholastického myšlení a jejího otevření se empirickým vědám, zejména sociologii (Halík, 1996). Církev pochopila, že už nemůže stát stranou světového dění, ale naopak se v něm více angažovat a reagovat na tíživé otázky moderního světa. K tomuto úkolu přizývá i laiky z řad odborné veřejnosti, kteří se mají stát „hybnou silou církve“ (Martinek, 1998, s. 83).

Populorum Progressio (Rozvoj národů), Pavla VI., z roku 1967, je encyklikou, která na rozdíl od předcházejících nemá poučný charakter, ale je celá zaměřena na téma mezinárodního rozvoje, zvláště zemí třetího světa. „Rozvoj národů sleduje církev pozorně,

především těch, které se chtějí vymanit z hladu, bídy, nemoci a nevzdělanosti“ (PP 1). V návaznosti na vydání encykliky, založil Pavel VI. zvláštní papežskou komisi *Iustitia et pax* (Spravedlnost a mír) na pomoc chudým rozvojovým zemím. Uvědomuje si ale, že tato pomoc nemá vést jen k hospodářskému růstu těchto zemí, ale k růstu všestrannému, vedoucímu k rozvoji člověka a celého lidstva (PP 14).

V roce 1971 uplynulo osmdesát let od vydání encykliky *Rerum novarum* a při té příležitosti katolický svět očekával vydání encykliky další. Papež Pavel VI. ale vydal pouze apoštolský list s názvem *Octogesima adveniens* (Osmdesáté výročí), který má však pro katolickou sociální nauku neméně důležitou váhu. Na rozdíl od svého předchůdce Jana XXIII. nedává Pavel VI. konkrétní návody na řešení sociálních problémů, i když na ně poukazuje a to především na ohrožení sociálních vztahů, např. vzrůstajícím soustředěním lidí ve městech, jehož následkem je osamělost. Všimá si potřeb tělesně postižených, starých lidí a osob na okraji společnosti. Církev je má vyhledávat, pomáhat jim a hájit jejich důstojnost ve společnosti.

Mezi sociální církevní dokumenty lze zařadit i prohlášení *De iustitia in mundo* (Spravedlnost ve světě), které bylo výstupem po celosvětové biskupské synodě v Římě, roku 1971. V ní je kladen důraz na solidaritu mezi chudými a bohatými národy.

Poslední čtvrté období vývoje sociálního učení katolické církve je naplněno sociálním učením Jana Pavla II., charakteristickým jeho důrazem na lidská práva.

Devadesát let po vzniku první encykliky, v roce 1981, vydává papež Jan Pavel II. *Laborem exercens* (O lidské práci). Lidská práce je zde předkládána jako ústřední bod, osa i klíč lidského bytí a jako srdce celé sociální otázky. Objevují se zde nové pojmy, jako je přímý a nepřímý zaměstnavatel nebo objektivní a subjektivní smysl práce.

V souvislosti se zaměřením této práce zde musím zmínit i jeho apoštolskou adhortaci⁶ z roku 1981, s názvem „*Familiaris consortio*“ (O úkolech křesťanské rodiny v současném světě). Tyto úkoly rodiny podle něj spočívají především ve vytváření osobního společenství, ve službě životu, v účasti na vývoji společnosti a v účasti na životě a poslání církve (FC, 1981, s. 23 - 24).

---

⁶ vybídnutí, povzbuzení

Období, ve kterém vznikala encyklika *Sollicitudo rei socialis* (Starost o věci sociální), se vyznačovalo vysokou nezaměstnaností a hospodářským úpadkem, ohrožujícím životy miliónů lidí, nejen v rozvojových, ale i v hospodářsky vyspělých zemích. Papež v ní nabádá k angažovanosti pro chudé, hladovějící, žebrající, bezdomovce, lidí bez možnosti dosáhnout na lékařskou péči a bez naděje na lepší budoucnost. Nezůstává jen u toho a vyzývá k provedení reforem mezinárodního obchodního, finančního a měnového systému, rozvojové země zas k reformám politických režimů (SRS, 1996).

Centesimus annus (Stý rok), spatřuje světlo světa jen pár let po pádu železné opony ve střední a východní Evropě. Tomuto pádu nemálo napomohla právě vize jednotné Evropy papeže Jana Pavla II. Za jádro této encykliky je považována kapitola o soukromém vlastnictví, zajímavá a přínosná je podle mého názoru i část, kde kritizuje nově vznikající sociální formu státu, tzv. „zaopatřovací“ stát, a poukazuje na to, že i v něm musí platit princip subsidiarity: „*Sociální stát, který přímo zasahuje a olupuje společnost o její odpovědnost, způsobuje ztrátu lidské energie a přebujelost státních aparátů, které ovládá více byrokratická logika než snaha sloužit občanům; ruku v ruce s tím jde nesmírné zvyšování výdajů*“ (CA 48).

Sociální učení katolické církve završilo stý rok a s příchodem nového papeže Benedikta XVI. pokračuje ve svém poslání vyjadřovat se k sociálním otázkám světa vydáním dalších encyklik:

První z nich byla encyklika *Deus caritas est* (Bůh je láska), z roku 2006, v níž se papež kromě objasnění lásky v jejím teologickém rozměru, zabývá i praktickými projevy lásky, jako je charitativní působení a to na profesionální úrovni, které je nutné doplnit lidským vztahem. Požaduje proto vedle profesionálního vzdělávání pracovníků činných v charitativních organizacích církve i „výchovu jejich srdce“ (DCE 31a).

Caritas in veritate (Láska v pravdě), z roku 2009, je zatím poslední encyklikou vyjadřující se k sociálním otázkám z pera papeže Benedikta XVI., který v ní vyzdvihuje svého předchůdce papeže Pavla VI. a jeho encykliku *Populorum progressi*. Tu označuje jako *Rerum novarum* soudobé epochy a navazuje na něj svým požadavkem na integrální rozvoj ve světle lásky v pravdě (CiV 2). Potřeba lásky je podle něj ve všem lidském konání. Encyklika také odhaluje kořeny současné finanční krize, upozorňuje na problematický rozvoj nejen chudých ale i bohatých zemí, všimá si lidských práv. Ta jsou

podle něj zvláště v rozvinutých zemích vyhrocována, přičemž povinnosti každého člověka jsou opomíjeny, což znemožňuje pravý pokrok a rozvoj. Papež upozorňuje na potřebu takového vzdělání, které by zajišťovalo etickou formaci člověka, nejen osvojení si znalostí (CiV, 1996).

Kromě dalších sdělení mě zaujalo papežovo vyjádření k problematice umělé regulace plodnosti, které označuje jako vítězství kulturních postojů popírajících lidskou důstojnost (CiV 75).

1.3 Hlavní hodnoty, principy a priority sociálního učení církve

Základem sociálního učení církve a jejím prvotním předmětem, je důstojnost lidské osoby s jejími nezcizitelnými právy...z toho plyne nutnost umožnit každému člověku důstojný život na této zemi, v duchu sociální spravedlnosti (srov. Martinek, 1998 s. 147).

Hlavní hodnoty sociálního učení církve

Hodnoty v sociálním učení církve tedy vyplývají z důstojnosti lidské osoby, kterou dále rozvíjí:

Láska - jako hlavní přikázání. V souvislosti se sociálním učení církve je zmiňována výrazem agapé, nebo latinsky caritas – dávající láska. Lásku „Caritas“ bude podle papeže Benedikta XVI. vždycky potřebovat i ta nejspravedlivější společnost, protože vždycky bude utrpení, které bude potřebovat útěchu a pomoc (DCE 28b).

Pravda – pravda, která spočívá v tom, že se projevujeme pravdivě ve svých skutcích, vyjadřujeme pravdu svými slovy a varujeme se přitom dvojakosti, přetvářky a pokrytectví (Katechismus, s. 598).

Spravedlnost - v sociálním učení církve bývá často zmiňována spravedlnost sociální. Tento výraz poprvé použil ve své encyklice Quadragesimo anno, Pius XI. Sociální spravedlnost je spravedlnost s ohledem na obecné blaho.

Svoboda - člověk, protože je stvořen k Božímu obrazu, má osobní důstojnost. Není něco, nýbrž někdo, je schopen poznávat se, svobodně se dávat a vstupovat do společenství s Bohem a s jinými osobami (Kompendium, 66).

Mír - jenž je zahrnut do společného dobra všech a vyžaduje ho úcta k lidskému životu a jeho rozvoj. Není to jen doba bez války nebo rovnováha protichůdných sil, ale pokoj řádu (sv. Augustin) a plod spravedlnosti (Iz 32, 17), (srov. Kompendium 408, 481).

Hlavní principy sociálního učení

Princip je základní zákon, obecná norma či základní pojem systému, základní myšlenka (Hartl, Hartlová, 2000). Sociální učení církve se řídí hned několika takovými základními zákony, které ale nepopisují žádná hotová nebo dokonce ideální uspořádání a nejsou také žádnými konkrétními návody k jednání. Jsou spíše idejemi, podle kterých by se naše jednání mělo orientovat a které je třeba respektovat. Principy sociálního učení církve jsou založeny na přesvědčení o personálním bytí člověka.

Principy sociálního učení církve můžeme rozdělit na **základní**, do nichž spadá princip personální a kde je člověk se svou důstojností pokládán za samoučel.

Další kategorií jsou principy **sociální**, mezi něž spadá obecné blaho, princip solidarity a princip subsidiarity.

Princip lidské důstojnosti - vychází z církevního pojetí stvoření člověka, jako díla Božího, jenž stvořil člověka k obrazu svému. Bůh má nedotknutelnou důstojnost, která je tímto vlastní i jeho stvoření – člověku. Papež Jan XXIII. jej ve své encyklice *Mater magistra* upřesňuje tvrzením, že jednotliví lidé jsou základem, účinnou příčinou a cílem každého společenského zřízení. Proto je tento princip nejvyšší a nosný v ochraně nedotknutelnosti lidské osoby (MM 218 – 220).

Princip solidarity – solidarita je označením pro skupinovou podporu, morální a materiální, vyznačující se úzkou spoluprací (Hartl, Hartlová 2000). V sociálním učení církve má dva významy: solidaritu, jako princip bytí a solidaritu, jako princip povinnosti. Podle Jana Pavla II. jde především o „*pevnou a trvalou odhodlanost usilovat o dobro všech a jednoho každého, protože všichni jsme odpovědni za všechny*“ (SRS 38).

Princip subsidiarity – subsidium znamená pomoc nebo podporu a tento princip zjednodušeně řečeno znamená, že stát nebo větší společenství má jednotlivci nebo menšímu společenství co nejvíce ponechat svobodu, a pomoc poskytnout, jen když si není schopen pomoci sám. Důraz na subsidiaritu se objevil poprvé v encyklice *Quadragesimo anno* Pia XI. Jako následek nedodržování tohoto principu uvádí poškození a rozvrat sociálního státu (QA 79).

Zajímavá je myšlenka, která propojuje oba principy v poslední encyklice papeže Benedikta XVI. Podle něj je nutné udržovat princip subsidiarity v těsném spojení s principem solidarity a naopak, protože subsidiarita bez solidarity upadá do partikularismu nebo privatizace a solidarita bez subsidiarity upadá do asistencialismu, který ponižuje toho, kdo je v nouzi (CIV 58).

Princip obecného blaha – pojem obecného blaha výstižně pojmenovává II. Vatikánský koncil, když o něm mluví jako o souhrnu podmínek společenského života, v nichž mohou jednotlivci, rodiny i sdružení, plněji a snadněji dosáhnout dokonalosti (srov. GetS 26, 74).

Mezi další principy sociálního učení církve patří:

Princip soukromého vlastnictví a všeobecného určení statků – už papež Lev XIII. v encyklice *Rerum novarum* uvádí, že „*soukromé vlastnictví je ve shodě s přirozeným řádem*“ (RN 11).

Princip zachování životního prostředí – je zmiňován zvláště v posledních encyklikách. Životní prostředí, ve kterém žijeme, je darem od Boha a úkolem všech křesťanů by měla být ochrana tohoto prostředí a jeho zachování pro budoucí generace.

Princip spoluúčasti (participace) a rozhodování – člověk by měl přispívat svou účastí k rozvoji sociálního, ekonomického, politického a kulturního života a za tím účelem podporovat vznik spolupráce.

Princip svobody – důstojnost člověka vyžaduje, aby jednal podle vědomé a svobodné volby a ne ze slepého vnitřního popudu nebo z vnějšího donucení. Této důstojnosti dosahuje člověk tím, že se osvobozuje z každého zajetí vášní a směřuje ke svému cíli svobodnou volbou dobra (GS 25).

Princip věčných znalostí – tento princip byl zařazen do sociálního učení po II. Vatikánském koncilu a vyjadřuje myšlenku, že pouhá už zbožnost nestačí. Je nutné, aby člověk postupně poznával a používal zákony a hodnoty stvořených věcí a společnosti (GS 26). (Martinek, 1998, s. 149 – 161).

Priority sociálního učení církve

Práce - „...poněvadž je to problém týkající se člověka, se jistě nalézá přímo v srdci sociální otázky" (LE 2). Je to právě lidská práce, které je věnována jedna celá encyklika papeže Jana Pavla II., ale která je zmiňována i v celé stoleté historii sociálního učení církve. Práce a její smysl, tranzitivnost ve smyslu subjektu a objektu, nebezpečí workoholismu, vztah k technice, práce jako povinnost i jako právo, problematika nezaměstnanosti, práce handicapovaných, nemravnost nelegálního zaměstnávání a v neposlední řadě důstojnost jakékoliv práce, její mravní hodnota a její spiritualita.

Rodina - jako životadárná buňka společnosti, sociální prostředí, bez něhož člověk není schopen žít ve snesitelných podmínkách. Sociální učení církve rozlišuje tři její hlavní funkce. Jako primární hospodářská jednotka, primární výchovná instituce a primární spirituální a duchovní společenství, kde se lze již od mládí naučit mravním zásadám a správně užívat svobody (Martinek 1998, s. 42). Jan Pavel II. vyzdvihuje její význam v encyklice *Centesimus annus*, když ji nazývá sídlem kultury života (CA 39).

2 Rodina, jako jedna z priorit sociálního učení katolické církve

První část této kapitoly se zabývá charakteristikou současné rodiny z hlediska sociálně pedagogického, popř. sociologického. V druhé části se snažím popsat bližší, konkrétnější pohled sociálního učení církve na tuto společenskou instituci, vymezila jsem ideál křesťanské rodiny, spolu s úkoly, které by měla plnit. Zajímalo mě, jak církev na současnou rodinu pohlíží. Třetí část pojednává o socializaci v religiózní rodině, tak jak by měla probíhat v souladu se sociálním učením církve. Vliv kulturního prostředí, jako jednoho z činitelů tohoto procesu, jsem se snažila zachytit a popsat v poslední, čtvrté části.

2.1 Současná rodina z pohledu sociální pedagogiky

Změny, kterými prochází společnost během svého vývoje, se nutně promítají i do fungování rodiny. I když přišla o mnohé funkce, nadále zůstává nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí jak pro dítě, tak pro dospělého člověka (Kraus, 2009, s. 33).

Výstižné je podle mého názoru vyjádření o původu rodiny, kterou prý člověk vymyslel, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. V souvislosti s přirovnáním rodiny k ideální krabičce poslední záchrany v těžkých dobách (Možný, 2002, str. 25), se tu stále opakuje nezastupitelná funkce této instituce v současné době, a tou je útočiště před těžkostmi a strastmi v těžkých časech, které život občas přinese (Kraus, 2009, str. 33). Jak už to ale bývá, ani zde není nic zadarmo, na což poukazuje jedno lidové moudro, které praví, že „...nenajdeš v rodině, co jsi tam nevložil.“

Sociální pedagogika poukazuje na významný faktor ve výchově dětí a to na rodinné prostředí. Zmíním zde dvě stránky tohoto prostředí. Demograficko psychologická stránka zahrnuje strukturu a stabilitu rodinného prostředí, jako je např. úplnost a neúplnost rodiny nebo počet dětí. Kulturně výchovná stránka pak obsahuje hodnotovou orientaci a vzdělání rodičů, celkový životní styl rodiny a v neposlední řadě míru pedagogizace rodinného prostředí, zjevnou především z využívání pedagogických prostředků ve shodě se soukromými i společenskými záměry. Patří sem všechny podmínky, které mají vliv na utváření postojů dětí k lidem, ke vzdělání, k práci, ke kultuře, apod. (Kraus, Sýkora, 2009, s. 36).

Současná rodina se vyznačuje několika charakteristickými rysy, mezi něž patří především změna struktury, tedy že už není výhradně založena na manželství a má jen malý počet dětí, stěží pokrývající míru potřebné reprodukce. Velké pracovní vytížení rodičů a jejich časová zaneprázdněnost způsobuje, že členové rodiny tráví stále méně času pohromadě a tím dochází k desintegraci rodiny. Poměrně nová, i když stále častější, je zvyšující se diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně (Stašová in Kraus et al., 2001, s. 82).

Dalším rysem je, že dochází k oddělování jednotlivých generací, omezuje se vícegenerační soužití, ale i sousedské a společenské vztahy. Rodina je stále více věcí soukromou, ve smyslu uzavírání se širšímu příbuzenstvu či sousedům, a věcí veřejnou, svojí závislostí na státu. Takováto izolace rodin (nebo podle Singlyho autonomie) má za následek její nestabilitu, s čímž souvisí vyšší rozvodovost. I když dle některých výzkumů je jedním z příčin této rozvodovosti i to, že za vznikem postmoderní rodiny stojí spíše uspokojení psychických potřeb každého člena manželského páru, než hledání pevnosti a trvalosti manželského a rodinného svazku. Jinak řečeno, kvalita vzájemných vztahů se stává vyšší hodnotou než trvalost rodinného seskupení. Stejně výzkumy pak udávají značné rozdíly v počtu rozvodů v závislosti na hodnotách, ke kterým se partneři hlásili v době sňatku a to na hodnotách týkajících se reprodukčního úkolu rodiny, rozdělení se o finanční zabezpečení rodiny a neakceptace nesezdaného soužití a rozvodu (Singly, 1999, str. 10 – 114).

Jako rodinu vyznačující se poruchami skladby a úkolů charakterizuje dnešní rodinu křesťanská sociologie. První se týká nenormálního vzniku manželství a rodiny – tedy předmanželské soužití partnerů a rozvody, k nimž je obecně v české společnosti vysoká tolerance. Poruchami úkolů je zde míněn převážně reproduktivní úkol, kam patří nemanželské předávání života, používání antikoncepce a umělé přerušování těhotenství (Bahounek, 1997, str. 135).

2.2 Rodina z pohledu sociálního učení církve

Pohled sociálního učení na rodinu poměrně dobře vystihuje určení pořadí významnosti. Rodina je podle něj pojmově i dějinně dříve než stát a proto též její práva a úkoly byly dříve a jsou přirozenější než práva a úkoly občanské společnosti (RN 11).

V křesťanském pojetí je rodina společné monogamní soužití muže a ženy, na základě manželského sňatku. Tomu je v římskokatolické církvi přisuzován značný význam, je dokonce zařazen mezi sedm svátostí. Manželství je zde vnímáno jako Bohem doporučený stav, a proto možnost jeho zrušení je podle Matoušova výroku: „...co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“ (Mt. 19, 6) prakticky vyloučena. Církev dovoluje pouze tzv. rozvod od stolu a od lože, aniž manželství formálně zaniká. Takto „rozvedení“ manželé už nemohou uzavřít další sňatek a přistupovat ke svátostem. Úplné zrušení svazku může proběhnout pouze při uznání jeho neplatnosti, na základě církví definovaných důvodů. O neplatnosti takového manželství je poté rozhodováno církevním soudem. V oblasti manželského, sexuálního a rodinného chování římskokatolická církev disponuje závazným a právně kodifikovaným souborem norem (Zeman, 2005, str. 96 – 97).

Normou pro křesťanskou rodinu bylo odjakživa patriarchální a patrilineární ustanovení. Hlavní postavení a autoritu měl tedy muž a žena a děti mu měly být podřízeny. Sociální učení katolické církve opakovaně vyzdvihuje význam rodiny a jejího správného fungování. „Církev si je dobře vědoma, že blaho společnosti i její vlastní je úzce spjato s příznivou rodinnou situací“ (srov. GS, 47). Tou příznivou rodinnou situací je tady míněno fungování v křesťanském modelu. Otec, jako živitel a matka s dětmi v domácnosti. Tento model však v současných religiózních rodinách už ale zřídka najdeme. Těživá ekonomická situace mnoha rodin, emancipace žen a další faktory stále více odsouvají tradiční komplementární dělení rolí do minulosti (Nešporová, 2010).

Sociální pedagogika definuje několik funkcí rodiny, křesťanská sociologie uvádí její úkoly a zmiňuje dva nejdůležitější. První z nich je úkol reproduktivní, podle doporučení: „*Plod'te a množte se a naplňte zemi*“ (Genesis, kap. 1, verš 28), pod kterým je míněno nejen předávání života, ale i úcta k němu, v jakékoliv jeho podobě. Dalším úkolem je úkol výchovný, k němuž je nutné v religiózních rodinách zařadit i předávání víry, tedy náboženskou socializaci (Bahounek, 1997, str. 119).

2.3 Znaky socializace v religiózní rodině

Není pochyb o tom, že rodina hraje v socializačním procesu zásadní roli tím, že na dítě působí intenzivně, bezprostředně a s vysokou frekvencí. Cílem je uvést dítě do příslušného kulturního prostředí a naučit je se v něm orientovat. Proces socializace je při tom vždy realizován osobním působením všech členů rodiny navzájem (Stašová in Kraus et al., 2001, s. 80).

Na to, že výchova v rodině se neomezuje pouze na vychovatelskou roli rodičů, upozorňuje i sociální učení církve. V rodině vidí možnost, jak se mají její členové naučit všimnout si a pečovat o mladé i staré, o nemocné osoby i tělesně postižené a chudé (srov. Katechismus, 2208). Velikost rodiny, jako nezanedbatelný faktor při socializačním procesu pak zmiňuje Benedikt XVI., když poukazuje na obtížnost výchovy dětí k solidaritě v rodinách s malým nebo velmi malým počtem dětí (CIV 44). Podobný názor zastával o několik let dříve i Jan Pavel II., když v opoře, kterou si manželé poskytují navzájem, nebo ve vzájemné péči generací spatřoval příležitost, jak se naučit této solidaritě a lásce, sloužící k překonání rozšířeného individualistického způsobu myšlení (CA 49).

Celospolečenské změny ovlivňující celou populaci se přes vliv křesťanské věrouky promítají i do současného stavu religiózní rodiny (Nešporová, 2010). Přesto jejím zásadním úkolem v procesu socializace je podle církve předávání víry dětem. Tento požadavek a připomenutí povinnosti rodičů se objevuje téměř ve všech papežských encyklikách i dalších pramenech sociálního učení církve. Náboženská socializace je klíčovým faktorem kontinuity náboženského života (Lužný, 2010), a spočívá ve zprostředkování životního stylu věřícího, v seznámení se s hodnotovým systémem vycházejícím z víry a z předání zkušeností s vlastními životními postoji (Bahounek, 1997, s. 131).

Zajímavá informace ale přichází od Hamplové, podle jejíhož zjištění je tato náboženská socializace čím dál tím méně účinná a v souvislosti se současnou liberální výchovou začala mít menší závaznost (Hamplová in Lužný, 2010). Rodiče se totiž vědomě snaží pokud možno neovlivňovat děti direktivně ve volbě hodnot a nechávají na jejich rozhodnutí, aby si samy zvolily, co je pro jejich život nejlepší (Možný, 1999, str. 153-154).

Součástí socializace je nepochybně připravit člověka na odpovědné manželství a rodičovství, v případě religiózní rodiny v souladu s hlavním principem sociálního učení církve a tím je lidská důstojnost se svými nezcizitelnými právy. Ta je podle tohoto učení zvláště pošlapávána tzv. manželstvím na zkoušku v podobě předmanželského či nesezdaného soužití nebo umělým plánováním rodičovství, zahrnující v sobě používání antikoncepce a umělé přerušování těhotenství, čímž proti sobě staví značnou část sekularizované společnosti. Je v něm upřesňován i hlavní smysl manželství a manželské lásky, kterým má být plození a výchova dětí (srov. CA39 a MM 195).

Tohoto tématu se úzce dotýkají encykliky Arcanum, papeže Lva XIII., z roku 1880; Casti connubii (O křesťanském manželství), Pia XI., z roku 1930; Humanae vitae (Sdělovat život), papeže Pavla VI., z roku 1968 a Evangelium vitae (Radostná zvěst života), Jana Pavla II., z roku 1995, které přesto, že nejsou uvedeny ve výčtu hlavních dokumentů obsahujících sociální učení církve, díky zahrnutým mravním normám týkajících se manželství a rodičovství na sociální učení církve podle mého názoru přímo navazují.

2.4 Vlivy kulturního prostředí

Kulturní prostředí je těsně spjato s prostředím společenským, přičemž někdy je chápáno, jako jeho součást. Je tvořeno všemi hmotnými i nemateriálními výsledky lidské aktivity (Kraus, 2001, s. 100). Z hlediska výchovného je možné kulturní prostředí definovat i jako systém podnětů, vyvolávajících určité psychické reakce (Wroczynski in Kraus, 2001, s. 101). Zmiňuji se o tomto v souvislosti s faktem, že rodina nemá na socializaci svých dětí monopol. Další činitelé vstupují do dětského světa poměrně brzy a často vytvářejí protikladné socializační tlaky (Keller, 2003, s. 34). Čím slabší je rodina, tím povrchněji na dítě působí a tím snadněji na ně ztrácí rozhodující vliv. Na její místo pak nastupují další socializační činitelé, jako jsou média a vrstevnická skupina (Možný, 2006, s. 164-166).

Výchova a její obsah je výrazně determinován společensko kulturními podmínkami, tedy celkovou úrovní dané společnosti (Kraus, 2001, str. 47). A podle Lindnera společnost vychovává jedince tím, že jej připodobňuje své kultuře (Lindner, 1888, str. 25).

Proces výchovy velmi citelně ovlivňuje převratný rozvoj komunikačních systémů a v důsledku toho postupující globalizace. Sociální učení církve se velmi často vyjadřuje k fenoménu médií neboli hromadných sdělovacích prostředků a jejich vlivu na život člověka: „*Hromadné sdělovací prostředky zmenšily naši planetu tím, že rychle přiblížily nejrozličnější lidi a kultury*“ (DCE 30a). Vidí je ale také právě jako věc, která ve svých různých podobách a ve značné míře, zasahuje do výchovy. Vlivu masmédií se však lze jen těžko vyhnout. Jedinec, který se vyhýbá vlivu masmédií, bývá dnes považován téměř za nenormálního (Lorenz in Kraus, 2001, str. 49). Zvláště, když tradiční integrační roli ve

společnosti, dlouhodobě zajišťovanou náboženstvím, dnes nahradila právě masmédia (Možný, 2002, str. 144).

I přesto, že hodnotový systém může být u někoho relativně stabilní, mohou jej určité životní události nebo průběh výchovného procesu podstatně změnit. Svou roli zde sehrávají rodina, škola, vrstevníci, ale i média. Přestože jedněmi z hodnot, ke kterým se hlásí novověká západoevropská civilizace je mravní zdokonalování a poznávání pravdy, dostávají se tyto hodnoty, zvláště od konce minulého století, do rozporu s realitou, kdy se zvyšuje jednostranná orientace na materiální stránku civilizace a hodnotová orientace se vyvíjí pod tlakem spotřebitelské společnosti. Škola i rodina se tak dostává do konfliktu, pokud chce pěstovat kázeň, skromnost, vzájemnou pomoc a spolupráci (Kraus, 2011, s. 63).

Hodnotovému systému a mechanismu jeho přenosu v oblasti výchovy k manželství a rodičovství v religiózní rodině, se budu věnovat v praktické části této práce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 Sociální učení církve v životě religiózní rodiny - kvalitativní výzkum

3.1 Zdůvodnění a cíle výzkumu

Sociální učení katolické církve bylo u nás, hlavně díky komunistické totalitní moci, téměř neznámým pojmem. Teprve po vydání papežských sociálních encyklik se dostává tato nauka postupně nejen na teologické fakulty, ale i mezi laickou veřejnost. V souvislosti s mým studiem sociální pedagogiky mě zajímá, jak se promítá sociální učení církve, které by mělo být pro věřícího závazné, do běžného života religiózní rodiny, konkrétně do výchovy dětí a zda je možné zde nalézt inspiraci pro sociální pedagogiku.

Cílem tohoto výzkumu je popis hodnot a postojů souvisejících se sociálním učením katolické církve, tak jak jsou předávány v religiózní rodině, v oblasti manželské a rodinné výchovy. Cílem rodinné socializace je začlenění jedince do společnosti, proto mě bude zajímat mechanismus přenosu hodnot a jeho případné modifikace, zvláště když tyto hodnoty a postoje neodpovídají reálnému chování ve společnosti.

3.2 Formulace výzkumné otázky

Výzkumné otázky pro potřeby tohoto výzkumu jsem položila takto:

Jaké hodnoty a postoje v souvislosti se sociálním učením katolické církve se v oblasti manželské a rodinné výchovy snaží rodiče svým dětem nejčastěji předat?

Jak jsou v religiózních rodinách tyto hodnoty posilovány nebo modifikovány, s ohledem na nezbytnost dětí úspěšně přežívat v sekularizované společnosti?

3.3 Použité metody

Pro zjištění, jak se sociální učení církve promítá do běžného života věřící rodiny, jsem zvolila formu kvalitativního výzkumu, protože tento typ výzkumu umožňuje získat detailnější informace o zkoumaném jevu. Úkolem kvalitativního výzkumu je objasnit, proč lidé jednají tak jak jednají a jak organizují své každodenní aktivity a interakce (Hendl, 2005, s. 52).

Jedná se o intenzivní šetření zaměřené na vysvětlení motivace, potřeb, pocitů, přání názorů a postojů respondentů (Urban, s. 75), je to proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů, založený na hloubkových datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je tedy za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu (Švaříček, 2007, str. 17).

Podklady pro tento výzkum jsem čerpala ze studia primárních a sekundárních pramenů sociálního učení církve, kde jsem hledala informace týkající se rodiny a stanoviska církve k otázkám jejího fungování. Na základě tohoto studia jsem stanovila výzkumné otázky, zaměřené na promítání sociálního učení církve do výchovy dětí, konkrétně předávání hodnot a postojů v oblasti manželského a rodinného chování.

Pro získání odpovědi na výzkumné otázky jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru, s otevřenými otázkami. Tento typ rozhovoru sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět, a který se používá, když je nutné minimalizovat variaci otázek kladených dotazovanému. Redukuje se tak pravděpodobnost, že se data získaná v jednotlivých rozhovorech budou výrazně strukturně lišit (Hendl, 2005, s. 173).

Pro zpracování dat jsem zvolila metodu analýzy získaných informací a jejich následnou syntézu.

K zajištění validity jsem využila možnost porovnání zjištěných informací s výsledky jiných, podobně zaměřených výzkumů, společně s metodou přímého pozorování v rodinách, přeneseného do poznámek, vedených u každého rozhovoru.

3.4 Charakteristika výběrového souboru

Všechny oslovené rodiny pocházejí z města Třebíče a okolí, v kraji Vysočina. Většinu rodin znám osobně a nebyl tedy problém získat jejich svolení. Podle dat z českého statistického úřadu je počet zdejších věřících obyvatel, hlásících se k římskokatolické

církvi, mírně nadprůměrný (ČSÚ, 2013). Pro další podobné šetření by bylo zajímavé porovnat získaná data s výzkumem prováděným ve městě s větším počtem obyvatel nebo v oblasti s jiným procentem zastoupení obyvatelstva římskokatolického vyznání.

Výběr zkoumaného souboru byl ovlivněn podmínkami, že dotazovaní budou věřící rodiče dospívajících dětí. Všechny rodiny, které jsem oslovila, tyto podmínky splňují.

Pro lepší orientaci ve zkoumaném souboru jsou některé, pro tento výzkum relevantní informace, uvedeny v tabulce:

Tabulka č. 1

	Počet dětí	Věk dětí	Vzdělání rodičů		Původní religiozita rodičů	
			Matka	Otec	Matka	Otec
Rodina 1	3	16, 20, 22	SŠ	VŠ	Ano	Ano
Rodina 2	2	18, 21	VŠ	SŠ	Částečná	Ano
Rodina 3	6	15,19, 23, 27, 31, 37	SŠ	VŠ	Ano	Ano
Rodina 4	2	12, 16	SŠ	SOU	Ano	Ne
Rodina 5	4	10, 12, 15, 20	VŠ	VŠ	Ano	Ne
Rodina 6	3	12, 14, 16	VŠ	VŠ	Ano	Ano
Rodina 7	6	22, 22, 24, 34, 36, 37	VŠ	SŠ	Ano	Ano
Rodina 8	5	6, 9,10, 14, 15	VŠ	VŠ	Ano	Ano

3.5 Postup a technika sběru dat

Vzhledem k širokému pojmu manželské a rodinné chování jsem výzkumné otázky rozčlenila do pěti oblastí, které vyjadřovaly nejčastější témata související s rodinou, zmiňované souběžně v sociální pedagogice, tak v sociálním učení katolické církve. Těmito oblastmi jsou:

- 1) Velikost a struktura rodiny – (otázky č. 1a 6)
- 2) Nesezdané soužití partnerů, rozvod – (otázky č. 5 a 8)
- 3) Vytváření společenství rodin – (otázka č. 12)
- 4) Přenos hodnot, mechanismus, modifikace (otázky č. 1, 2, 3, 4, 7 a 9)
- 5) Vliv kulturního prostředí (otázky č. 10 a11)

Pro snadnější pochopení otázek a pozdější jednotnou interpretaci odpovědí jsem vymezila tyto termíny:

Hodnoty jsou pro účely tohoto výzkumu definovány, jako vědomé nebo nevědomé představy o tom, co je žádoucí (Jandourek, 2001). Nejedná se tedy vždy přímo o obecné hodnoty sociálního učení církve, popsané v kapitole 1. 3, teoretické části této práce (láska, pravda, svoboda, spravedlnost, mír), ale o odpovídající hodnoty v oblasti manželské a rodinné výchovy.

Postoje jako relativně ustálené sklony jedince, chovat se určitým způsobem. (Velký sociologický slovník, 1996, str. 812) Postoje vycházejí z hodnotové orientace člověka, ale ne vždy jsou v souladu s jeho reálným chováním (Vízdal, 2010, s. 51).

Religiozita vyjadřuje náboženské postoje zastávané jednotlivci i skupinami (Jandourek, 2001).

Sekularizace je proces postupné ztráty významu náboženského přesvědčení, praktik a institucí v moderní společnosti (ibid.)

Proces kvalitativního výzkumu je proces cirkulární (Švaříček, 2007, s. 51), kdy na základě vyhodnocení zjištěných informací, umožňuje kladené otázky v průběhu modifikovat. S vědomím toho jsem stanovila otázky a provedla rozhovory se třemi rodinami. Po vyhodnocení těchto rozhovorů jsem otázky pozměnila, protože informace, které se mi dostávaly, přesně nepostihovaly zkoumaný jev. Nově jsem tedy otázky stanovila takto:

1. Kdo všechno Vás napadne, když se řekne naše rodina? Zapojují se prarodiče do výchovy? Jak to vnímáte? Jste za to rádi?
2. Byli jste Vy jako rodiče vychováni v křesťanské rodině? Pokud ano, mělo to vliv na Vaše reálné chování v oblasti manželství a rodičovství? V jakém ohledu?
3. Na co konkrétního se podle Vás klade důraz v oblasti výchovy k manželství a rodičovství, ve věřící rodině na rozdíl od rodiny nevěřící?
4. Jaká kritéria by podle Vás měl splňovat budoucí partner Vašich dětí? (nebo jaké představy o něm máte?) Co je pro Vás v tomto těžko přijatelné?

5. Jak byste nahlíželi na rozhodnutí Vašeho dítěte, žít v nesezdaném soužití, případně do něj přivést děti? Jak mu vysvětlujete proč to tak má/nemá být?
6. Co u Vás ovlivňovalo rozhodnutí mít určitý počet dětí? Co v tomto předáváte Vaším dětem?
7. Mluvíte s dětmi o možnostech plánovaného rodičovství? Jsou to oblasti, které v sobě zahrnují používání antikoncepce, umělé oplodnění, umělé přerušování těhotenství, a ve kterých je názor většinové společnosti odlišný než požadavky katolické církve. Jak se tento dvojitý přístup promítá do Vaší výchovy? Co je pro Vás přijatelné a co nikoliv? Dokážete Vaším dětem vysvětlit, proč by se měly tyto požadavky dodržovat?
8. Hovoříte s dětmi o možných důvodech, které vedly k rozvodu rodin ve Vašem okolí? Jsou některé tyto důvody pro Vás přijatelné?
9. Co nebo kdo podle Vás nejvíce pomáhá Vašemu působení na děti v otázkách budoucího manželského a rodinného chování?
10. Máte pocit, že Vaše působení na děti v těchto oblastech něco výrazně ztěžuje?
11. Významným prostředníkem v utváření názorů u dětí jsou dnes televize, internet, sociální sítě. Jaký je Váš postoj k nim? Pociťujete v nich ohrožení hodnotové orientace Vašich dětí? Dokážete je i využít?
12. Co všechno děláte pro to, aby Vaše rodina fungovala? Co Vám v tom pomáhá? Jak trávíte společné chvíle? Jste jako rodina rádi spíše sami, nebo se stýkáte s někým dalším?

Průběh rozhovorů:

Každý rozhovor se uskutečnil v prostředí, které si oslovená rodina sama zvolila. Tato možnost volby podle mě přispěla k jejich většímu pohodlí a tím i k větší otevřenosti a sdílnosti dotazovaných. Na začátku rozhovoru jsem rodiče seznámila s tématem mé práce a vysvětlila, co je cílem výzkumu. Za ochotu účastnit se tohoto rozhovoru jsem rodiny vždy ocenila a v souvislosti se žádostí použít diktafon jsem je ujistila o zachování jejich anonymity. Rodiny jsou označeny čísly 1 až 8 (viz. Tabulka č. 1).

Zjišťování hodnotové orientace člověka u něj může vyvolávat určité obavy, protože se jedná o intimní údaje, jejichž zveřejnění může být jistým způsobem ohrožující. Nedostatečně ošetřené podmínky rozhovoru v něm mohou vzbuzovat obavy natolik, že jeho výpovědi nejsou shodné s jeho vnitřním přesvědčením. Proto jsem před každým rozhovorem rodinu ubezpečila o mé diskrétnosti a o ochraně a zabezpečení zjištěných informací a požádala je o souhlas.

3.6 Zpracování a interpretace dat

Nahrané rozhovory jsem doslovně přepsala. Získané informace jsem poté roztřídila dle oblastí mého zájmu, systematicky porovnávala se svými poznámkami, které jsem si dělala v průběhu každého rozhovoru a přepsala do následujících kapitol. Ty obsahují jak odpovědi na příslušné otázky, tak jejich interpretaci. U každé otázky je uvedena četnost jednotlivých odpovědí. Ty odpovědi, které dobře vystihovaly zkoumaný jev, jsou přiřazeny k související otázce formou přímé citace.

1. Velikost a struktura rodiny

V souvislosti se sociálním učením církve mě zajímalo, jak chápou rodiny samy sebe, svoji strukturu, jestli a v jaké míře se zde projevuje charakteristický rys současné rodiny a to mezigenerační oddělování. Odpovědi jsem získala částečně pomocí otázky č. 1 a otázky č. 6

1. Kdo všechno Vás napadne, když se řekne naše rodina?

Většina rodin (pět) svoji odpověď na to, kdo tvoří jejich rodinu, upřesnila jejím užším a širším pojetím. Z výpovědí rodin pak vyplynulo, že ve třech případech žijí ve společné domácnosti jeden nebo oba prarodiče. Ti byli proto automaticky uvedeni jako členové této rodiny. Jedna rodina popsala jako širší rodinu pouze prarodiče z manželčiny strany, s tím, že manželovy rodiče do své rodiny nepočítají, kvůli jejich nezájmu.

Další otázka směřovala k zjištění faktorů ovlivňujících velikost rodiny:

6. Co u Vás ovlivňovalo rozhodnutí mít určitý počet dětí? Co v tomto předáváte Vaším dětem?

V souvislosti se současným trendem nižšího počtu dětí v rodině (1, 43 dítěte na jednu matku – zdroj ČSÚ, 2013), mě zajímalo, jak se odráží požadavek sociálního učení církve na plodnost manželství, jako jednoho z hlavních úkolů manželství. Z osmi rodin, se kterými jsem se setkala, mělo šest rodin tři a více dětí (Viz. Tabulka č. 1). Žádná ale nevyjádřila, že by je v tomto přímo ovlivnila křesťanská výchova nebo znalost postoje církve. Ovlivnění touto výchovou naopak spatřovali v absolutním přijetí každého neplánovaného dítěte, jako výraz úcty k lidskému životu a neakceptaci umělého přerušení těhotenství. Také v souladu s postoji církve žádná z oslovených matek umělé přerušování těhotenství nepodstoupila. Dvě matky uvedly, že k vyššímu počtu dětí, které mají, je vedlo to, že samy vyrůstaly jako jedináčci. Obecně ve většinové společnosti převládá názor, že za vyšším počtem dětí v křesťanských rodinách stojí nepoužívání antikoncepce nebo nespolehlivost metody přirozeného plánování rodičovství tzv. symptotermální metody. Možnou souvislost s touto představou jsem zaznamenala u jedné rodiny se šesti dětmi. „*Všechny naše děti byly neplánované*“ (R 3).

Proti vyššímu počtu dětí v rodině zazněla dvě vyjádření a to v souvislosti s potřebou dát dětem vzdělání, které je finančně velmi náročné.

„*Když děti odrůstají a ty chceš, aby děti měly vzdělání, vstupuje do toho rozum a uvědomuješ si, že byste to neutáhli*“ (R 5 – 4 děti).

„*Vím, že pokud jsou děti malé, dá se to utáhnout. Horší je to, když jim chcete potom dát vzdělání, to je horší. A kdo takhle uvažuje dopředu, tak ho to může ovlivnit*“ (R 7 – 6 dětí).

2. Nesezdané soužití, rozvod

Sociální učení církve upozorňuje na nedostatek odvahy člověka vstoupit do manželství a zplodit do tohoto svazku děti. „*Pouze v rodině založené na manželství, kde vzájemná oddanost muže a ženy vytváří životní atmosféru, si může být dítě vědomo své vlastní důstojnosti*“ (CA 39). Postoj respondentů k nesezdanému soužití jsem zjišťovala pomocí otázky č. 5

5. Jak byste nahlíželi na rozhodnutí Vašeho dítěte, žít v nesezdaném soužití, případně do něj přivést děti? Jak mu vysvětlujete proč to tak má/nemá být?

Všechny rodiny vyjádřily k tomuto způsobu soužití odmítavý postoj. Jako selhání vědomí zodpovědnosti označilo tento způsob soužití s dětmi, sedm rodin.

„Když jsem na sebe vzal zodpovědnost mít děti, tak bych neměl uhýbat před zodpovědností vychovávat je v manželském svazku. Dnes hrozně chybí pokora“ (R 2).

„To víš, že by to bolelo, ale je to její život... tou svatbou se vlastně zavazuješ, že na tom vztahu chceš makat“ (R 5).

„Ale když mám někoho rád, tak si ho chci vzít se vším všudy – ne na zkoušku, abych ho pak, až se mi na něm něco nebude líbit, vyměnil... a dítě má právo narodit se do spořádaný rodiny“ (R 6).

„Nepřipadá mi to šťastné, s ohledem na ty děti, ale nevyčítala bych to“ (R 3).

„Jak říkám, jsou to, až na tu poslední, dospělí lidi, ale moc by mě to mrzelo a snažila bych se o tom s nima mluvit“ (R 1).

Některé starší rodiny uvedly, že mají v povědomí postoj církve k nesezdanému soužití partnerů, který vnímají jako příkaz a o důvodech tohoto postoje církve (až na některé), nepřemýšlejí. Tento postoj si většinou nesou ze své původní rodiny, ovlivněné křesťanskou výchovou. U svých dětí většinou reagují, když k něčemu takovému dojde a to pouze nenásilnou intervencí. Zde spatřuji vliv kulturního prostředí, kde se taková soužití stávají normou a jsou v nich vychovávány i děti. Četnost nesezdaných soužití partnerů není bohužel přesně známa, protože naše demografická statistika ji nesleduje.

U všech rodin jsem zaznamenala mírně liberální postoj ke krátkodobému soužití před svatbou, ale odmítající postoj k výchově dětí v trvalém způsobu tohoto soužití. Pokud by taková situace nastala, vyjadřovaly tyto rodiny respekt k dospělosti potomka, s vědomím jeho vlastní zodpovědnosti. V jedné rodině jsem zaznamenala tuto formu soužití u dospělého syna. I zde rodiče vyjadřovali nesouhlas, přičemž záměrně nevolili důraznější způsob intervence, jak s ohledem na dospělost potomka, tak z obavy ze ztráty vzájemných vazeb.

Na tento způsob života má značný vliv i výběr partnera. V proběhlém výzkumu se potvrdilo, že pokud byli oba partneři praktikující věřící, nedošlo k předmanželskému soužití a byla dodržena i předmanželská sexuální abstinence. Tu ve svých výpovědích

uvedlo šest rodin, i když je třeba přihlédnout k tomu, že se jejich předmanželský život odehrával např. o čtyři desetiletí zpět. Tato zvládnutá předmanželská sexuální abstinence má přitom podle některých odborníků vliv na pozdější úspěšnější řešení manželských krizí (Zeman, 2005). V případě, kdy jeden z partnerů je nevěřící nebo nepraktikující věřící, je otázkou dominance toho kterého partnera, jaký způsob soužití si dotyčný pár zvolí.

Nerozlučnost manželství byla tématem otázky č. 8, kde mě zajímalo, jak chápou rodiny jeho svátostnou povahu a jaký zauímají postoj k rozvodu:

8. Hovoříte s dětmi o možných důvodech, které vedly k rozvodu rodin ve Vašem okolí? Jsou některé tyto důvody pro Vás přijatelné?

Jako nejčastější důvody, které vedou k rozvodu manželství, uváděli oslovení rodiče svým dětem chybějící nebo nedostatečnou komunikaci mezi partnery (tři rodiny). Dalšími důvody jsou: „že si přestali rozumět,“ „že se jeden z nich zamiloval,“ s tím, že toto jednání neodsuzují, ale poukazují na to, jak se tyto situace mohly ještě v zárodku řešit.

„...vždycky to uvádím jako oboustrannou chybu“ (R 6).

„Říkám jim, že je hrozně lehké se zamilovat a proto v tomto případě platí, že největším hrdinstvím je utéct. Utéct od toho člověka, do kterého bych neměla problém se zamilovat, pokud jsem vdaná nebo ženatý“ (R 3).

Manžel: *„My hlavně asi k tomuhle nezaujímáme stanovisko – nejde nikoho soudit, nevidíme do toho.“* Manželka: *„Sami víme, jak je těžký manželství udržet a to máme oporu ve víře“ (R 1).*

Vědomí toho, že je rozvod v katolické církvi prakticky nemožný, je ve společnosti značně rozšířeno a tento postoj církve byl většinou rodinami zmiňován jako první odlišnost ve výchově k manželskému a rodinnému chování ve věřící a nevěřící rodině. Rozvod oslovené rodiny nehodnotily jako selhání, naopak všechny vyjádřily hluboké pochopení pro krize v manželství. Právě vnitřní přesvědčení o nerozlučitelnosti manželství uváděly všechny rodiny jako důvod toho, že se nerozvedly i přes tyto krize. Význam potom spatřovaly v jakémsi neustálém „vzdělávání se“, ať už prostřednictvím tematických kurzů pořádaných ve farnosti nebo četbou křesťanských časopisů a literatury, zabývající se

problematikou rodiny. V tomto se opět ukázala výhoda obou věřících (aktivně praktikujících) partnerů.

Jako přijatelný důvod k rozluce manželství většina rodin shodně uváděla domácí násilí nebo různé druhy závislosti partnera.

3. Vytváření společenství rodin

Současná rodina se vyznačuje svojí izolovaností, ať už v rámci generací nebo sousedských či společenských vztahů. Jedním z úkolů rodiny je podle sociálního učení církve vytvářet společenství rodin a zapojovat se aktivně do společenského dění. Odpověď na tuto výzvu církevních otců jsem u oslovených rodin hledala pomocí otázky č. 12.

12. Co všechno děláte pro to, aby Vaše rodina fungovala? Co Vám v tom pomáhá? Jak trávíte společné chvíle? Jste jako rodina rádi spíše sami, nebo se stýkáte s někým dalším?

Čtyři rodiny se na první část otázky vyjádřily v tom smyslu, že se snaží „vydržet.“ Přičemž největším pomocníkem jim je v této snaze víra a s ní spojené křesťanské zásady.

„Snažím se vydržet, protože co by pak už mělo smysl?...v tomhle mě formuje křesťanství, víra“ (R 1).

„Pomáhá mi v tom vědomí toho, že to tak má být“ (R 2).

„Za rodinu se modlím, abychom to vydrželi, všechno.“ (smích) „Musí to tak být“ (R 5).

„Nejvíc nám pomáhá, že máme společnou víru“ (R 3).

Jako nejčastější způsob trávení společného volného času uvedlo šest rodin dovolenou nebo rodinné výlety. Sedm rodin tráví společný volný čas nejraději sami. Dvě rodiny se občas setkají s ostatními v nějakém křesťanském společenství, nebo tráví volný čas se širší rodinou.

„...první týden v září máme vyhrazený pro setkání širší rodiny a jedenkrát ročně se koná „Čundr“ dětí a jejich partnerů“ (R 3).

„Moje kamarádka byla jednou na nějakým Společenství křesťanských rodin a ti rodiče ji tím sice asi nechtěli ranit, ale začali se bavit o tom, kde kdo byl na jaký dovolený a vyptávali se, kam pojedou oni...říkala, že odtud odcházela jako zpráskaný pes, protože oni na dovolenou neměli a léto trávili většinou na zahradě u domu. Taky mi vadí to porovnávání, ani se sourozenci bych už moc ráda nejela – na spoustě věcí se neshodneme – jsme radši sami“ (R 6).

„Ono už taky není jednoduchý trávit dovolenou s příbuznejma – třeba švagr – podniká a naše dovolená by mu asi nestačila a na tu jejich bychom zase neměli my“ (R 7).

Pomoc s vytvářením společenství, jako církví deklarovaným úkolem křesťanské rodiny, nabízí některé farnosti. Z výzkumu vyplynulo, že tento způsob zapojování se do společenství využívaly rodiny zvláště v době, kdy byly děti malé. Nyní toto vytváření společenství chápaly maximálně jako setkávání se s ostatními rodinami při bohoslužbách. Téměř všechny rodiny se hodnotily spíše jako uzavřené, tedy že společný volný čas tráví výhradně samy. Vysvětlovaly to tím, že je těchto chvil tak málo, že jsou jim velmi vzácné. Jako příklad uváděly dovolené, které ale tráví každá rodina zvlášť. Zde jsem zaznamenala určité politování nad těžkostmi v komunikaci i mezi spřízněnými rodinami, způsobenými odlišnými názory na výchovu či jejich diferenciací v socioekonomické úrovni.

Pouze ve dvou případech jsem zaznamenala určitý řád v setkávání se s širší rodinou, který je dodržován s cílem udržet jednotu širší rodiny a vnímán téměř jako povinnost. Zde byly uváděny pravidelné návštěvy prarodičů (jedenkrát týdně), rodinné oslavy u příležitostí narozenin a svátků a každoroční společná dovolená se sourozenci partnerů a jejich dětmi.

Na základě mého pozorování si ale troufám tvrdit, že přesto určitý druh společenství mezi religiozními rodinami existuje a to na základě společné víry a podobného věku dětí. Tyto rodiny se i prostřednictvím dětí navzájem dobře znají a jsou schopny se v případě potřeby sjednotit a nabídnout si navzájem pomoc.

4. Přenos hodnot, mechanismus, modifikace

K tomuto tématu se vztahuje částečně otázka č. 1, dále otázky č. 2, 3, 4, 7a 9

1. ...Zapojují se prarodiče do výchovy? Jak to vnímáte? Jste za to rádi?

Jednou z cest, jak předávat hodnoty v rodině je jejich přenos díky starší generaci prarodičů. Z odpovědí na druhou část otázky č. 1 vyplynulo, že v pěti rodinách se do výchovy zapojuje pouze jeden z prarodičů a to proto, že ve třech případech už druhý nežije. Tři rodiny uvedly, že se prarodiče vůbec nezapojují, dvě rodiny vyjádřily, že o to ani moc nestojí. Pět rodin uvedlo, že zapojování prarodičů do výchovy vnímají jako přínosné. U dvou rodin jsem zaznamenala, že pokud se prarodič zapojuje do výchovy, není jeho působení příliš vítáno: „*Angažuje se asi nejvíc můj táta a to u dcery – ale vnímám, že už je to moc, že ji tím omezuje*“ (R 2). „*To víš, že babička má snahu. Když byly děcka malý, tak jsem byla ráda, že nám je pohlídali, ale jinak to musí být s mírou – u nás je dobře, že je z jedné strany dveří koule*“ (R 1).

Zapojení prarodičů do výchovy všechny rodiny spíše chápaly jako hlídání dětí a to pouze na vyžádání. Jejich výchovné působení na děti nebylo ve třech případech vnímáno jako příliš žádané, protože neodpovídalo představám rodičů. Křesťanské hodnoty byly touto cestou předávány pouze u dvou rodin a to formou braní menších dětí do kostela a tlakem na dodržování křesťanských zásad. K interakci dětí s prarodiči tedy docházelo hlavně v období, když byly malé, nyní se tato vzájemné působení omezuje pouze na dobu návštěvy u prarodičů, maximálně jedenkrát týdně. Jedním z důvodů je ale zcela jistě i to, že generace dnešních prarodičů většinou stále pracuje nebo svůj volný čas tráví jinými aktivitami.

2. Byli jste Vy jako rodiče vychováni v křesťanské rodině? Pokud ano, mělo to vliv na Vaše reálné chování v oblasti manželství a rodičovství? V jakém ohledu?

Křesťanskou výchovu od obou rodičů uvedly tři páry. Podle Nešpora je právě religiozita rodičů, zejména matek, zásadním prediktorem v religiozitě jejich potomků

(Nešpor, 2008). Funkčnost přenosu křesťanských hodnot se ukázala nejčastěji v tom, že manželství všech těchto rodin vzniklo církevním sňatkem, tři manželské páry, složené z věřících partnerů, se svěřily i se zvládnutou předmanželskou sexuální abstinencí. Vliv křesťanské výchovy spatřují dvě rodiny v tom, že se ještě nerozvedly, i když prožívaly významné krize vztahu. Dvě rodiny uvedly, že vliv křesťanské výchovy pociťují i v tom, že měly jasno v tom, že chtějí mít hned děti.

„Chtěla jsem svatbu v kostele a vliv to na mě mělo takový, že jsem se ještě nerozvedla, i když jsem o tom už několikrát uvažovala“ (R 4).

„Určitě mě to ovlivnilo při výběru partnera a taky rozvod je pro mě něco zapovězeného, i když jsem měla období, kdy jsem to chtěla zabalit“ (R 1).

3. Na co konkrétního se podle Vás klade důraz v oblasti výchovy k manželství a rodičovství, ve věřící rodině na rozdíl od rodiny nevěřící?

Touto otázkou jsem se snažila zjistit, jestli hodnoty předávané v religiózní rodině korespondují s požadavky církve vyjádřené v jejím sociálním učení. Dvě rodiny uvedly, že nejdůležitějším v jejich výchově v této oblasti byl „příklad“ v rodině. Tedy že rodiče respondentů žili a chovali se podle deklarovaných křesťanských zásad a tou samou cestou se snaží nyní tyto hodnoty předat svým dětem. *„Podle mě je to ten příklad v té rodině...jinak se o teorii moc nebavíme“ (R 6).* Dvě rodiny vyjádřily důležitost bezpodmínečné lásky a přijetí mezi partnery, vědomí nerozlučitelnosti manželství, duchovní život (společné modlitby, účast na mších sv.), péči o staré rodiče a znalost Desatera božích přikázání. Slavení neděle, jako dne odpočinku, uvedly tři rodiny. Výraz vděčnosti za jídlo formou děkování před jídlem, odpovědnost za vztah, odmítání nesezdaného soužití a užívání antikoncepce zaznělo od rodin jedenkrát.

„No, ono to asi vyplývá s tím předáváním víry. Už když děti učíš Desatero, tak o těch věcech mluvíte“ (R 1).

4. Jaká kritéria by podle Vás měl splňovat budoucí partner Vašich dětí? (nebo jaké představy o něm máte?) Co jste ochotni tolerovat?

U této otázky většina rodin (sedm) vyjádřila potřebu věřícího partnera. Větší důraz na potřebu najít si věřícího partnera jsem zaznamenala u tzv. smíšených manželství, zřejmě

vyplývající ze zkušenosti s obtížemi v nejednotném působení v určitých aspektech výchovy. „*Byla bych ráda, kdyby byl věřící, protože vím, že pak je ta výchova mnohem snadnější – to jim říkám*“ (R 1). Jedna rodina upřesnila potřebu aktivního, praktikujícího katolíka, další by pro své děti chtěla věřícího partnera stejného vyznání. Odlišnost vyznání stojí podle ní za úplným odklonem od náboženského vyznání obou rodičů. (srov. Nešpor-Václavík, 2008, s. 216) Jedna rodina přiznávala, že pro ni ani věřící partner není zárukou šťastného manželství. Další vlastnosti budoucích partnerů dětí vyjádřily rodiny jako: dobrý člověk, respektující nás rodiče, přijímající, uctivý, čestný, tolerantní a věrný. Jako velký problém viděli rodiče u budoucího partnera svých dětí vlastnosti, jako je násilnost, závislost, lež.

„*Myslím, že je důležitá tolerance, protože každá rodina má jiné hodnoty – jedna je zaměřená kulturně a další třeba sportovně – aby se pak dokázali shodnout na trávení volného času*“ (R 6).

7. Mluvíte s dětmi o možnostech plánovaného rodičovství? Jsou to oblasti, které zahrnují používání antikoncepce, umělé oplodnění, umělé přerušování těhotenství, a ve kterých je názor většinové společnosti odlišný než požadavky katolické církve. Jak se tento dvojí přístup promítá do Vaší výchovy? Co je pro Vás přijatelné a co nikoliv? Dokážete Vaším dětem vysvětlit, proč by se měly tyto požadavky dodržovat?

Dvě matky mají teologické vzdělání a pracují jako pastorační asistentky v třebičské farnosti. Ony a další dvě uvedly, že by dokázaly vysvětlit postoj církve k těmto otázkám. Přesto ale všechny rodiny uvedly jako důvod, proč nepoužívat antikoncepci zdravotní rizika. V oblasti umělého oplodnění tři rodiny vyjadřovaly ve shodě s podobně zaměřeným výzkumem Josefa Zemana (Zeman, 2005), ambivalentní postoj, také z důvodu neznalosti oficiálního stanoviska církve. I zde čtyři rodiny zdůrazňovaly spíše zdravotní rizika pro plod. Umělé přerušování těhotenství bylo pro všechny rodiny nepřijatelné snad až na důvod, kdy by byl přímo ohrožen život ženy. Zároveň ale od každé rodiny zaznělo, že nelze nikoho soudit a odsoudit za toto rozhodnutí.

„*Dneska už tím, že je to podložený různějma výzkumama, se dá za něco vzít a vysvětlit jim to.*“ **Otázka:** A z jakého hlediska jim to vysvětluješ? Jak se k tomu staví církev? „*Ne, spíš z toho zdravotního. Tak nás to učili i na katechetickém kurzu. Postoj*

církve jim nevysvětlíš – kolikrát ani to, že to oplodněný vajíčko je už bráný, jako lidská bytost“ (R 7).

„Nevím, jestli bych jim to dokázala vysvětlit – prostě je to něco co se má dodržovat“ (R 1).

„Dceři jsem řekla, že bych byla ráda, kdyby hormonální antikoncepci nebrala a to hlavně ze zdravotního hlediska. O tom, jak to zdůvodňuje církev, se moc nemluví. Ani u umělého oplodnění jsem donedávna nechápala, proč církvi vadí“ (R 4).

9. Co nebo kdo podle Vás nejvíce pomáhá Vašemu působení na děti v otázkách budoucího manželského a rodinného chování?

Nejčastější odpovědí, která zazněla na tuto otázku, byli věřící kamarádi (šest rodin), a poměrně významným způsobem byl zastoupen „příklad“ - ať z vlastní rodiny, nebo z rodin širšího příbuzenstva a blízkých přátel (čtyři rodiny). Jako další zazněly: Skauting, Desatero, babička, kněží, křesťanské tábory a společenství, literatura a časopisy, modlitba, partner, vliv starších sourozenců a škola (v tomto případě Katolické gymnázium).

„Překvapilo mě, jak je ovlivňují učitelé. Všechny chodí nebo chodily na Katolické gymnázium – takže i spolužáci“ (R 1).

„Hodně pomáhá, když o těch věcech mluví i někdo jiný – že to ty děti slyší z více stran“ (R 3).

5. Vlivy kulturního prostředí

Posledním sledovaným jevem byl vliv kulturního prostředí na přenos hodnot. K tomu jsem využila odpovědi na otázky č. 10 a 11.

10. Máte pocit, že Vaše působení na děti v otázkách budoucího manželského a rodinného chování něco výrazně ztěžuje?

Většina rodin si uvědomuje důležitý vliv kamarádů. V tomto případě se téměř všechny rodiny (šest rodin) shodly na tom, že jejich působení ztěžují nevěřící vrstevníci

jejich dětí. Negativní vliv kulturního prostředí uváděli rodiče ve třech případech. A to televizi, reklamu, uspěchanost doby a z toho plynoucí povrchnost, popř. prostředí velkoměsta. Rodiče se snaží děti směřovat k aktivitám, jako je skauting nebo různá společenství mládeže v rámci farnosti. Ovšem ne vždy jsou děti ochotny se těchto aktivit účastnit, nad čímž rodiče vyjadřovali politování. Zajímavý byl postoj rodičů k těmto „narušitelům“ jejich působení, kdy uváděli, že děti si musí samy projít těmito vlivy a podle svých schopností se s nimi vyrovnat.

„Musí si tím ale projít sami vyrovnat se s tím. Musí si na to přijít sami. Hodně to souvisí s tím, jaký mají kamarády...“ (R3).

11. Významným prostředníkem v utváření názorů u dětí jsou dnes televize, internet, sociální sítě. Jaký je Váš postoj k nim? Pociťujete v nich ohrožení hodnotové orientace Vašich dětí? Dokážete je i využít?

Jako ohrožení hodnotové orientace u dětí jsem zaznamenala vyjádření třech rodin a to v souvislosti s jejich věkem (10 – 15 let) a velkou zaneprázdněností rodičů. Důvodem bylo i množství volného času. Děti z dalších rodin (pět) měly mnoho mimoškolních aktivit a před televizí či PC trávily čas spíše sporadicky. Tam se rodiče vyjadřovali ve smyslu, že v nich ohrožení hodnotové orientace nespatřují. Všechny rodiny uvedly, že tyto prostředky (internet) dokážou i využít, převážně k získání informací.

„...všichni mají FB, ale moc na něm nejsou. Nemají čas, mají tolik kroužků, že ani moc nejsou doma“ (R 6).

SHRNUTÍ

Nejčastěji hodnotami, předávanými v religiózních rodinách v oblasti manželského a rodinného života, byly zmiňovány bezpodmínečná láska a přijetí mezi partnery, vědomí nerozlučitelnosti manželství a odpovědnosti za vztah, ochrana nenarozeného života, společný duchovní život, péče o starší generace, slavení neděle, jako dne odpočinku (popř. prostoru pro účast na mši a setkávání se s širší rodinou), znalost Desatera, jako univerzálního ukazatele chování, ale také vyjadřování vděčnosti za jídlo a dary života. K tomu bych přidala i zdrženlivost, jako výraz osobní svobody (Hagelinová, 2010). Tyto hodnoty jsou podle mého názoru konkrétnějšími pojmenováními obecných hodnot a principů obsažených v sociálním učení církve. Nejvýrazněji se zde projevuje láska, ve smyslu lásky k bližnímu. Potvrzuje se tak více než sto let staré tvrzení významného českého pedagoga Gustava Adolfa Lindnera, který vyzdvihuje rodinu „na jediné místo, kde se lze naučit lásce k bližnímu“ (Lindner, 1888, str. 106). Ve výročích o odpovědnosti za vztah v souvislosti s nesezdaným soužitím spatřuji potvrzení principu lidské důstojnosti, stejně tak v případě umělého oplodnění či umělého přerušení těhotenství důraz na ochranu nenarozeného života či manipulace s ním, v jakékoliv jeho formě.

Z odpovědí na otázky týkajících se mechanismu přenosu hodnot vyplynulo, že nejúčinnějším způsobem tohoto přenosu byl pro věřící rodiny „příklad.“ Na „příklad“ ze své vlastní rodiny se odvolávaly, když vysvětlovaly své postoje v oblasti manželského a rodinného chování, a snažily se ho dát i svým dětem. S již výše zmíněnou potřebou jednotného výchovného působení od obou rodičů, potvrzuje tento výzkum úspěšnost přenosu hodnot „*tkvíci ve sjednocenosti a příkladu,*“ a výchovy vedené bezpodmínečnou láskou k dítěti, s jasným vědomím autority jeho rodiče (ibid.). Na základě mé znalosti místa bych k tomuto dodala, že nezanedbatelným mechanismem v předávání hodnot je podle mého názoru opakované a neustálé připomínání etických zásad a hodnot v souvislosti s učením církve, a to od raného dětství, (díky rodičům, při pravidelných modlitbách, prostřednictvím Desatera, při bohoslužbách, v náboženství, ve skautu, apod.) a jakási pravidelná sebereflexe svého smýšlení, chování a jednání při svaté zpovědi. I když je tato činnost dětmi, hlavně zpočátku, vnímána jako nepříjemná povinnost.

Dalšími, rodiči zmiňovanými způsoby přenosu hodnot u dětí mladšího školního věku bylo společné trávení volného času, věnovaného např. čtení příběhů s křesťanskou tematikou, společné ranní a večerní modlitby, návštěvy bohoslužeb apod. Právě pravidelná

a častá účast na bohoslužbách v dětství obecně snižuje tendenci k mimokřesťanské spiritualitě, má tedy značný vliv na náboženskou socializaci (Hamplová in Nešpor, 2008). U dětí staršího školního věku se pak přenos hodnot uskutečňoval (nebo spíše docházelo k jeho posilování) prostřednictvím věřících kamarádů, účastí na křesťanských společenstvích mládeže, křesťansky založených letních táborech, skautingu apod. Přenos hodnot pomocí starší generace se v tomto výzkumném vzorku výrazně neprojevil.

U rodin jsem poté zaznamenala sklony k akceptaci předmanželského soužití bez přítomnosti dětí, za kterým podle Zemana stojí většinou „*nedostatek odvahy a síly odložit soužití až po svatbě a mající přechodný charakter.*“ Stejně tak se staví i k umělému oplodnění, i když tento postoj vyplývá spíše z neznalosti oficiálního stanoviska katolické církve (Zeman, 2005, str. 99).

Nezaznamenala jsem výrazné obavy rodičů z negativního vlivu kulturního prostředí. Díky školám a množství aktivit, kde se organizuje křesťanská mládež, dochází k četnější interakci s podobně hodnotově i názorově orientovanými vrstevníky. Pocit ohrožení prostřednictvím masmédií sice rodiny vyjadřovaly, zároveň se ale jejich vliv podle svých slov snaží co nejvíce omezit vhodným rozvržením volného času dětí (Rodinný život, 4/2012, s. 22 – 25). Konflikt mezi postoji dětí ovlivněných křesťanskými zásadami a sekularizovanou společností se projevil spíše u dětí mladšího školního věku a rodiče i děti jej zvládli zpracovat, tím, že o problému s dítětem komunikovali.

Znalost sociálního učení církve jako takového, je u věřících římskokatolické církve stále ještě málo rozšířená, přesto lze vysledovat, že hodnoty a etické a morální zásady v něm obsažené jsou vnímány jako obecně známé a závazné, i když tato znalost nezaručuje odpovídající chování. Přesto ve způsobu, jakým jsou tyto hodnoty předávány lze najít inspiraci i do jiných oblastí výchovy a vzdělávání.

Výsledky tohoto výzkumu nelze zobecnit na celou populaci, protože se nejednalo o reprezentativní vzorek (Švaříček, 2007, str. 25).

DISKUZE

Téma sociálního učení katolické církve, stejně jako problematika socializace v rodině je velmi rozsáhlé a není v možnostech této práce, obsáhnout je zevrubněji. I přes určitou tuto její „nedokonalost“, ve smyslu nemožnosti postihnout podrobněji všechna teoretická východiska, považuji realizovaný výzkum za úspěšný, neboť potvrdil některé informace získané v teoretické literatuře a přímým kontaktem s rodinami osvětlil zákulisí tak zásadního jevu, jakým přenos hodnot bezesporu je. V tomto směru mi velmi pomohlo, když jsem se ve výběru otázek mohla opřít o již provedené výzkumy, které mi umožnily rozhovory správně směřovat. Jako přínosný vidím i osobní vztah s oslovenými rodinami, který vedl k větší otevřenosti a odkrytí i jejich skrytých myšlenkových pochodů. Naopak, když jsem se snažila získat odpovědi u rodin, které jsem znala pouze minimálně, objevil se problém v podobě nejistoty a neochoty vypovídat. Dalším problémem byla determinace výběrového souboru, kdy se v průběhu výzkumu odlišovaly výpovědi rodin, kde oba partneři byli aktivně praktikující již od dětství, od rodin, kde jeden z partnerů náboženskou socializací neprošel a nebyl v současnosti aktivně praktikující - i když odpovídal podmínce výběrového souboru „věřící rodič.“ Tady se reálné chování mírně lišilo od deklarovaných hodnot a postojů, na což upozorňuje i Nešporová (Nešporová, 2010). Zajímavé zjištění přineslo i porovnání výsledků s výzkumem Miroslava Bočana a Tomáše Machalíka, kde se ukázalo, jak zásadním vlivem na předávané hodnoty nebo způsob trávení volného času dětí, je vzdělání rodičů (Bočan, Machalík, 2012). Toto a ostatní uvedená zjištění by mohla být zdrojem témat pro další, podobně zaměřené výzkumy.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývá sociálním učením katolické církve, jeho pohledem na rodinu a na přenos hodnot, v ní uskutečňovaný. Rodina je stále celospolečensky nejvíce ceněným atributem i ve značně sekularizované společnosti, jakou česká společnost bezesporu je (Nešpor, 2004). Současná rodina je přitom charakterizována vysokou rozvodovostí, nízkým počtem dětí nebo generačním oddělováním, což je ohrožující zejména pro socializační funkci této instituce.

Prvotním záměrem, uvedeném v projektu bakalářské práce bylo zjistit, jaké hodnoty se v religiózních rodinách předávají obecně. Šíře tématu mě ale donutila zaměřit se na konkrétní oblast a tou jsem zvolila manželské a rodinné chování. Cílem praktické části tedy bylo popsat, jaký vliv má sociální učení církve na fungování rodiny, projevující se v přenosu konkrétních hodnot v oblasti manželského a rodinného chování. Důležitý pro mě byl i mechanismus tohoto přenosu, tak aby byl efektivní a vedl k upevnění získaných hodnot i přes vliv kulturního prostředí.

Na předávané hodnoty a mechanismus tohoto přenosu má podle mého zjištění největší vliv religiozita rodičů, tedy, že je patrný rozdíl v rodinách, kde je věřící pouze jeden z rodičů, oproti rodinám, kde věřící (nejlépe aktivně praktikující) byli oba rodiče stejně. Jako nejefektivnějším mechanismem tohoto přenosu hodnot byl uváděn „příklad“. Vlastní životní styl vycházející z víry určoval, nakolik jej děti přijmou společně s hodnotami a postoji tento styl provázející. Důležitým činitelem v tomto procesu byla láska k dítěti, projevovaná jeho bezpodmínečným přijetím, aniž by rodiče ztráceli na autoritě, a jednota ve výchově. Tato zjištění jsou srovnatelná s poznatky, které jsem získala studiem teoretické literatury, zabývajících se tímto tématem.

Přínos této práce pro sociální pedagogiku spatřuji v lepším seznámení se se sociálním učením církve, jako zdrojem etických a morálních zásad. Je nezpochybnitelné, že etická a morální výchova je nutná pro celistvý rozvoj člověka. Jedině za předpokladu, že bude vědět, co je správné a dobré, může se tak projevovat a chovat.

Prvním náznakem změn v přístupu ke vzdělávání budoucích generací prostřednictvím školy, je zařazení Etické výchovy do Rámcového vzdělávacího programu, platné od 1. 9 2010, pro který mohou být morální a etické normy obsažené v sociálním učením církve bohatým zdrojem inspirací.

Také v sociální sféře mají etické zásady svoje místo, zvláště u pomáhajících profesí, kde důraz, který je kladen na profesionalitu při vykonávání pomoci, by měl být doplněn o důraz na přítomnost lidského vztahu, eticky a morálně vzdělaného pracovníka, s jasnou hodnotovou orientací.

V souvislosti s rodinou se ukazuje, že vzhledem k ojedinělému postavení této instituce pro život člověka a k jejímu současnému stavu, je nutné zaměřit se na vzdělávání budoucích manželů a rodičů, v duchu etických a morálních norem, a to kontinuálně, již od raného dětství, prostřednictvím školy, předmanželských a rodinných kurzů, rodinných poradenských center apod. Ač to zní jako utopie, snad bude přibývat příležitostí, kdy ten správný vzor manželského a rodinného chování budou děti dostávat hlavně ve svých orientačních rodinách.

„Příklad není to nejdůležitější v ovlivňování jiných lidí. Je to to jediné.“

Albert Schweitzer

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika*. [z německého originálu přeložil Karel Šprunk]. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, ISBN 80-7325-030-6
- BAHOUNEK, T. *Křesťanská sociologie pro každého*. Arca JiMfa spol. s.r.o., Třebíč, 1997. ISBN 80-85766-95-7.
- BAHOUNEK, T. *Církev a sdělovací prostředky*. Příspěvek k pastorální sociologii. Olomouc
- BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. FF UK Bratislava: Public promotion spol. s.r.o., 2008. ISBN 978-969944-0-3
- BIBLE. Praha: Česká biblická společnost, 1996.
- DOKUMENTY Z II. VATIKÁNSKÉHO KONCILU. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN – 80-7192-467-9
- FAMILIARIS CONSORTIO. Apoštolská adhortace Jana Pavla II. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-161-X
- HAGELINOVÁ, R. *30 rad na 30 dnů, jak zachránit rodinu*. Praha: Ideál, 2010. ISBN 978-80-86995-16-8
- HARTL, P., HARTLOVÁ H., *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.
- KATECHISMUS KATOLICKÉ CÍRKVE. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-473-3
- KOMPENDIUM SOCIÁLNÍ NAUKY CÍRKVE. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.
- KELLER, J. *Nedomyšlená společnost*. Brno: Doplněk, 2003, ISBN80-72-39-091-0
- KRAUS, B., JŮZL, M., TANNENBERGEROVÁ, M. *Teorie výchovy*. Učební text. Brno: IMS Brno, 2011. ISBN 978-80-87182-04-8

- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2
- KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Učební text. Brno: IMS Brno, 2009
- LINDNER, G. A., *Pedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním*. Roudnice. J. Klika. 1888. ÚK FF MU Brno, 1-26652
- MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 1998. ISBN 80-86036-07-3
- MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN-80-7178-473-7
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha. Slon 2006. ISBN 80-86429-58-X
- MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. Brno. Blok 1990. ISBN 80-7029-018-8
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha. Sociologické nakladatelství. 1999. ISBN 80-85850-75-3
- NEŠPOR, Z. R., VÁCLAVÍK, D. a kol. *Příručka sociologie náboženství*. Praha: Slon, 2008. ISBN 978-80-86429-92-2
- PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-718-9
- POKOJ A DOBRO. *List k soc. otázkám v ČR k veřejné diskuzi*. Praha: Česká biskupská konference, 2000.
- RADVAN, E., VAVŘÍK, M. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Učební text. Brno: IMS Brno, 2009
- SINGLY, F. de. *Sociologie současné rodiny*. Přel. Stanislav Štech a Ludmila Šašková. Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1
- SOCIÁLNÍ ENCYKLIKY (1891 - 1991). Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7
- ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0
- URBAN, L. *Sociologie trochu jinak*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80247-3562-7
- SÚ AVČR. *Velký sociologický slovník*. Praha: UK Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5

CMAROVÁ, L., PROKOPOVÁ, R. *Mediální výchova v současné rodině – vize, či realita?* Rodinný život. 2012, č. 4. Ročník XXII, s. 23-25. Olomouc: Centrum pro rodinný život. ISSN 1214-0856

ČSÚ. *Pohyb obyvatelstva 1. až 4. čtvrtletí 2012* [online]. 14. 3. 2013 [cit. 2013-10-16]. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031413.doc>

BOCAN, M., MACHALÍK, T., *Příspěvek k hodnotám našich dětí* [online]. 2012, roč. 9, č. 2 ISSN 1803-6104 [cit. 2013-04-04]. Dostupné na: [http:// soc.studia.fss.muni.cz/sites/default/files/Bocan%2CMachal%C3%ADk.pdf](http://soc.studia.fss.muni.cz/sites/default/files/Bocan%2CMachal%C3%ADk.pdf)

LUŽNÝ, D., Dana Hamplová, Blanka Řeháková: *Česká religiozita na počátku 3. tisíciletí. Výsledky Mezinárodního programu sociálního výzkumu ISSP 2008 – Náboženství. Recenze. Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 46 (5): 835-837 [online] 2010, č. 5 ISSN 2336-128X. [cit. 2013-03-28]. Dostupné na: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/114-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-5-2010/2064>

NEŠPOROVÁ, O., *Jak náboženství ovlivňuje rodinný život? Rozdíly v chování a postojích k rodině mezi českými věřícími a nevěřícími* [online]. Lidé města. 2010, roč. 1, č. 12 [cit. 2013-09-30]. Dostupné na: <http://lidemesta.cz/index.php?id=673>

NEŠPOR, Z., R., *Rodina/domácnost jako náboženská skupina v procesu transformace* [online]. Lidé města. 2010, roč. 1, č. 12 [cit. 2013-10-02]. Dostupné na: <http://lidemesta.cz/index.php?id=672>

NEŠPOR, Z., R., Ústřední vývojové trendy současné české religiozity, in: NEŠPOR, Z., R. (ed.), *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*, SÚ AVČR, Praha 2004, s. 21-37 [online]. [cit. 2013-11-03]. Dostupné na: www.htf.cuni.cz/HTF-80-version1-Nespor.pdf

RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY [online]. [cit. 2013-11-20]. Dostupné na: www.msmt.cz/ministerstvo/msmt-vydalo-doplujici-vzdelavaci-obor-eticka-vychova

ZEMAN, J. *Postoje českých a moravských katolíků k manželství a rodičovství* [online]. Demografie. 2005, roč. 47, č. 2 [cit. 2013-10-25]. Dostupné na: http://www.czso.cz/csu/2005ediciplan.nsf/publ/1803-05-2_2005

www.cirkev.cz

www.cirkevnirozvod.com/informace.htm

www.cs.wikipedia.org/wiki/Římskokatolická_církev/

www.iencyklopedie.cz/rimskokatolicka-cirkev/

www.kebrle.cz/katdocs/HumanaeVitae.htm

www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/SocialniEncykliky.htm

www.otazky.vira.cz/otazka/Rimskokatolicka-cirkev-vznik.html

www.signaly.cz

www.vira.cz/tema/Ratzinger-joseph-Papez-Benedikt-XVI/

SEZNAM TABULEK

Tabulka č.1 Demografické údaje rodin